

Petras Tarulis

NUOVAKARIŲ SKIAUTERYS

PRADŽIAI

Raidės!

Prastutės, lygios vienodos ir smulkios raidės.

Per jūsų siauras burnas turiu sprasti savo margus žodžius. Rodos, sunku. Bet... Žiūrėk, įsižiūrėk ir pamatysi – gražios gi raidžių virtinės!

Graži ir pirminė raidžių grandinė – abėcėlė!

Ją mes pradedam džiugaus nusistebėjimo garsu – A!

O paskui seka įvairaus būdo visokių papročių ir palinkimų raidės.

Simpatingi padarai!

Štai plačiai, maloni, kaip ir savo tik pagimdytu kūdikiu susirūpinus pieninga karvė, mauroja: – m; lipšni ir liekna – l; nuodingos gyvatės švilpesiu švilpia – s; Perkūno duktė – r – majestotingai graudžia ir vergo krūtinėje, kada jis sukyla, ir valdovo, kada jis įsako.

Viena likus – d – nuobodį, bet radus džiugias drauges ir: – dangui!

Nupenėta ir pilvota – p – patenkinta savo likimu garbi abėcėlės pilietė.

Kukli ir mažutė – i – džiaugias, kad gali sulipdyti savo linksmas drauges.

O visi kitoki ženkilai – raidžių tarnai: taškai, prasti poemos sargybiniai, kableliai, kurie raides kabina, ir snukį susukę klausiamieji ženkilai.

Raidžių rūbais rėdos garsai, kurių pagalba reiškiami troškimai.

Parenki keletą raidžių, jas suglaudi ir stojis –

ŽODIS

Vos atsirado žodis ir štai – iš už nuostabiųjų raidžių jau šypsos gudri prasmė! Prasmė – raukšlėta senutė. Šypsos ji ir tempia į draugę kitus žodžius.

O žodžiai džiaugias, kada laisvi! Žodžiams artimas chaosas! Ten jų gimtinė! Ir iš ten sena prasmės ranka juos išgraibo! Nuolatinė jų kova: žodžiai veržias į laisvę, o prasmė, kaip pereklė višta kiaušinius savo karštu kūnu stengias juos aptūpti, savo iškėstais sparnais apgaubti.

Tačiau džiugu, kada žodis išsprunka iš pasenusių prasmės riešukučių ir laisvas pats sau spindi, skamba ir aplinkui skrieja!

I. MIKROSKOPINĖ VIEŠOJI AIKŠTĖ

Čia dėmesio verta skeptingauodegė katė ir dūsaujanti davatka.

Štai Viešoji Aikštė!

Aikštėja ji nebudama aukštai pasistiepusios Rotušės, Didžiojo Vytauto statytų griuvėsių, smulkaus nuobodžio mūsų nuterštų takelių ir kitų tarp jų įsiskverbusių ir Aikštę sulaukyt mėginančių daiktų.

Čia ot taip platu! Ir yra kur užsimoti.

Mikroskopas įžiūri:

1. keletą tų, kurie užpakaliu ir gulsčiom mėgina važiuoti ir kurie dviratininkai,
2. seną, nušutusių galvos augmenynu, pilvuos išvirtusį artimos gotikos kleboną,
3. dūsaujančią, kad net aplinkui dulkės kyla, davatką,
4. ožką,
5. tą nelaimingą, kuriai nusibodo tautinės poezijos gulbių sausūs sparnus graužti ir kuri neurastenijos varge liko tik skeptingauodegė katė,
6. kulkosvaidį,
7. nenumanantį, kas pirmiau pyškint, kulkosvaidininką sargyboje.

II. VISA VIEŠOJI AIKŠTE

Viešosios Aikštės gyvas ir negyvas inventorių labai įvairus. Čia samojedas su balta gražuole. Ten Nemunas ir Araksas. O aristokratė Misisipi toli keliauja.

O ten aplinkui, kur akių saujon nepagausi, iš tolo tik akyse mirga:

...melsvai balta, drąsiai ruda, džiugiai žalia, lipšniai geltona, liūdnei mėlyna ir daug, daug kitokių deglai deglių dėmių... Deglosios dėmės derinas, ir žiūrėk:

Siaurės samanose samojedas.

Iš briedžio tampriųjų žarnų suka jis vadeles ir pro rėsvus geltonus dantis palengva leidžia tarp skurdžių spyglių klaidžioti lėtą, skystą dainą.

Baltoji gražuolė meška, gracijos pilna, pro savo blizgantį lornetą žiūri į šią ramią vietą.

Uolos piestu pasistoję štai štai skradžiai skardžium griūva. Tarp jų alkanų, žiaurių nasrų svaidos ir kriokia žila sketera Araksas; o ten, kur lygu ir tik 50 metų senelio kaktos raukšlės ar tik apskričios karpas, lėtas ir darbštus plačiakaktis jautis Nemunas nuoširdžiai velka svetimą šmugelį.

Aukso kraičiais blizgėdama, mis Misisipi puikiamam silvasų salon vagone, kur orangutangai, lijanos, papuasai, gėlių lydima greituoju ekspresu skubia į garsųjį valdovą, seną aristokratą, sir'ą Ramųjį de Okeaną.

III. KINO „MIRAŽAS“ SACHAROJE

Įvairių pasaulio įdomybių reklama. Karavanas ir Samumas.

Rieškučiom su kaupu smiltys barstytos, tarytum sodžiaus gryčia, kada Kalėdoms laukiamas klebonas. Akiračių pasuoliai irgi rūpestingai nugeltoninti. Turbūt šiandien pečių duona kepta: karštas prakaitas kaktą rasoja ir aplinkui sviltom kvepia.

Riesti, tikrom kupranugarių vilnom dengti kaklai aukštai pakeltas kuklias, maldingas galvas paskui viena kitos velka. Patrūkęs, tarp smilčių kažkokios maldingos senutės pamestas, patisas rožančius – karavanas, kuprotų nugarų linguojamas, nežinomų karalaičių gausiais kraičiais krautas, lėtai slenka.

Garsiai reklamuotas,

afiša visas dangaus skliautas,

kino „MIRAŽAS“, visų spalvų lampionus sužiebęs, troškulio išdžiovintas lūpas džiugina savo žavėtiniais,

SKUBĖKITE ŽIŪRĖTI!!!

BE KONKURENCIJOS! MONOPOLIJA VISAM

RAJONUI!

ŠIANDIENĄ PASKUTINĖ DIENA!

NAUJIENA!!!

milžiniško ekrano plotuose patiestais, paveikslais, kur savos Astos Nilsen žėrinčios ašaros žemyn bekrisdamos karštyje ištirpsta, kur Čarl Čaplino pašaipoms didžioji skraidžiai pražiota ertmės gerklė klaikiai kvatojasi.

Emigrantas – gastrolierius, seniai garsus Samumas: iš gretimos štuos paskendusios smuklės pasamdęs tris žydus muzikantus ima gerbiamausiai publikai nudžiuginti šokti savąj kadrilį taip, kad net jo sudulkėję skvernai švilpaujami už debesų svaidos.

IV. TIBETAS

Tai yra šalis, kuri iš Viešosios Aikštės irgi matoma.

Tibeto geltonas ir lėtas lama savo kumirneje apskritą maldos instrumentą suka ir geltonąsias rankas į savąj Dievą ištiesęs, kantrus kaip skulptūros kūrinys meldžiasi.

Bazilikos bruzdus vargonininkas, ūsais žaibuodamas, iš paskliautės didžiojom triūbom jam pritaria.

V. ŽODŽIŲ ŽVĒRYNAS

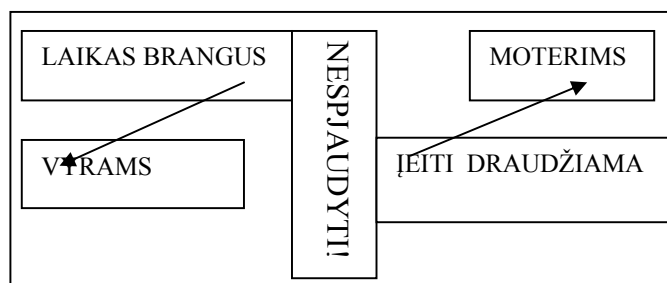
Jokios prasmės ir jokios sentencijos! Tai šių žodžių linksmas tikslas. Laisvi ir nežaboti. Piliečiai, vėpsokit!

Štėpseliai ----- doleriai

Aparatai preparatai ratai
Dalbos gungos kuokos buožės
ir buržujai
Traukiniai skrituliai priekalai
ir kaltai
Motorai notarai brizgilai
Kuorai korsetai karusėliai
Korbiuratoriai demokratai
Grandis elektra oravarės
Numeriai orderiai ir doleriai doleriai
Milijonas milijono milijonui
Tred Unionai „Times“ laun tenis
Flirtas filtrai plikiai
Plombos timpos vielos
Senos sielos
Teatrai katarai kontrgarai
Dulkėgaudos gleivės „laisvės“

Įnirtūnai lakūnai mėsos – kūnai
 Apinasriai pastoriai tenoriai
 Akcininkai ekscentrikai
 Dinamo
 Šeštarnės skardos sijos
 Ir stabdžiai
 Boks bankas balius biznis
 Čarl Caplin „Chicago Tribune“
 Daktarai fabrikai streikai
 Streikbrecheriai
 Žandarai
 Meilūs skilandžiai riebios pačios
 Dolerio meilė meilės doleris

Priedas: XX amžiaus vedamasis ženklas

Nauji žemės augmenys: aukšti, momentų vienmečiams lygūs, be šakų, be lapų paparčiai. Stiebų
 narveliuos pilna
 gyvių,
 kurie per keturkampius plyšius sotinas jiems skirta
 dangaus mėlynės porcija.

Nei krašto, nei galo, kiek matos viršun, tolyn, žemyn – namai ir namai, kad ir 50 aukštų. Šimtai tūkstančių langų, daug tūkstančių kambarių.

Tarp laiptų, stalų, kėdžių, šėpų, praustuvų ir lovų tie, kurie dviem kojom vaikštinėja, kitas dvi moka į kumštį sugniaužti, skyrimą per pakaušį padaro, gauna daktaro laipsnį, daro konferencijas, šypsosi, kantriai skaito Kantą ir rašo anoniminius laiškus!

Jiems labai smagu, tiesiog puiku! Jie gali būti: vienas rusvas, barzdotas, kitas juodas, akim blizgąs, trečias plikas, lėtais judesiais ir visi kokių tik nori spalvų!

Didžiausi tų numeruotų, registruotų padarų sandėliai prikrauti!

Jų laimės dienos davinys griežtai kilo–deci–ir mili–gramais aprėžtas. Gerai jei esti KAPTENARMO geras nusiteikimas; jis dar šiūptels džiaugsmo skystos sriubos ar saulėje blizgančią silkės uodegėlę primes, – dėjuokis!

Ne? Tai ir laižyk, kas išpuola!

Protingi. Savo takelius turi. Retai sukliūva. Tuomet į viens kitą sviedžia nusistebėjimą:

– Nejaugi be manęs ir daugiau būta?

Laisvu metu savo langely sau skirta dangaus mėlynės porcija sotinas.

P,-R,-0, Pro-G,-R,-E,- Progre-S,-A,-S,- Progresas!

K,-U,-L, Kul-Kultū-Kultūra!!

E,-E,-E,-V,-0- Evoliucija!!!

VII. NAPOLEONAS ŽVIRBLIAI IR TOLIS

Napoleono „rendez-vous“. Kur žiūri Napoleonas?

Iš devynioliktojo amžiaus pradžios siauru takeliu eina artyn Napoleonas.

Štai jis truputį sustojo, stovi.

Napoleonas, gerai iš provincijos aktorių išmokęs savąją pozą imituoti, truputį galvą palenkęs, rankas ant krūtinės sudėjęs, stovi taip, kad ne vienas buhalteris, pozos iškilnumui pavydėdamas, apetito nustotų!

Žiūri jis į vadinamąjį tolį, kurs esti ir padūmavęs, ir melsvas, ir dar kitokių spalvų, kokių poeto etikete pažaboto asmens centriniam vaizdų sandėly atsiranda.

Amžinieji skeptikai, akiplėšos žvirbliai, tą pačią mažytę baltą ranką, kuri savo laiku tūkstančius žmonių tvarkė, savo pėdsakais pažymi, kad čia jų tupėta...

Ak tie žvirbliai, žvirbliai!

Jie visas mūsų godojamas ir garbinamas kaktas, visas geningąsias nosis vienodai pažymi!

Nebijo žvirblis baisaus Robenspjero ir jam ant ausies nutūpęs tikro kavalieriaus mitrumu kalbina kuklią patelę, kuri tuo tarpu gan šaltai žiūri į to ženkle meilės intrigas!

Geningasis Goethe (Giotė) savo įplikės plotuos ne vieną žvirblių porą suvedė į porą! Čia sužieduotuvės, vestuvės ir pirmosios taip iškilmingos krikštynos šokta!

Taigi. Stovi Napoleonas ir tikru imperatoriaus žvilgsniu puošia vadinamąjį tolį.

Staiga tuš – čia gatvė pražydo jauna mergina.

– Labas vakaras! kokia šalta tavo ranka. Ak, ponas Bonopartai, suprask mane, aš taip noriu su kuom nors pasikalbėti. Pirma, mažesnė, neliūdėjau, dabar kažko, nežinau ko, vis trūksta, liūdna. Aš seniai į tavo portretą žiūriu. Tu visai nepanašus į visus kitus. Tu toks išdidus, majestotingas. O niekas, niekas taip nemoka padaryti Napoleono pozos, kaip tu, ponas Bonaparte!

Tiesa, mūsų departamento sekretorius irgi. Irgi mėgina Napoleono pozą padaryti: pasipučia, galvą panerčia, ir tik visos merginos krykščia žiūrėdamos!

O, tu kas kita!

Bet ką tu ten matai, a? Sakyk, ką matai?

Gaila, ir pasistiepus nieko nematau...

VIII. VAKARO PASAKA

Tylus kampelis, kurį smagu atsiminti. O lankyt nuobodu...

Saulė.

Saulė debesyse mergos rausvų skruostų šypsena atsisveikina. Kur buvo žydra – melsvėja.

Durim negirgždėdamas švelnus pilkutis svečias mandagiai lenkias:

– Labas vakaras.

Sena senutė pasaką sako:

– Buvo pikta ragana. Ragana gyveno raiste. Patiesdavo savo tinklą ir gaudydavo vaikus. Ir sugavo Ragana baisioji numylėtą gražiausią močiutės dukrelę. Nunešė ją į savo urvą. O ten ne urvo būta, tik

karaliaus dvaro... Žiba žvakės, tvaska šilkas. Vynas lūpas saldina ir akys liepsnoja. Karaliūnaitis jaunas ima jos rankelę ir sako...

– Vaje, jau tavo snaudžiama, mano paukštyte...

IX. NUOVAKARĖS

Jeroglifai šypsos. Nubudus Mumija. Mumija kalba telefonu.

Kur piramidės – tylu. Jeroglifai, mokslinčių atleisti poilsiui, saldžiai snaudžia ir sapnuoja. Kai kurie jų sapny šypsos. O kad matytų kuris nors bakalauras, magistras, daktaras ar docentas tą šypseną!

PIRAMIDĖJE

Sujudo Mumija. Mumija nerimsta. Ankštas sarkofago korsažas nuvargino ją.

– M-m-m-u-a! – patisai apskritina žiovuly savo lūpas Mumija nubudus.

Geltona, manikiūruota ranka iš lėto ima telefono triūbelę.

– Alio!

Tylu.

– Alio!

Platūs tylos nasrai praryja išgeltusį girgždesį. Mumija kantriai laukia kol:

– Cen-tra-li-nė...

– Galų gale!

X. TELEFONO KOKOFONIJA

Skaudžiai juokinga. Kur gi nesikvatosi, kad vėlu mylėti ir laikas pakartam kaboti. O gal kitaip, nepatikrinsi. Ypač

nesmagu,

kad kažkokie du taip kvailai Skandinavų karalių ruošias

kolioti. Bet telefonas... ir jų nepasieksi!

Staiga išvisuriniai, įvairių spalvų garsai, tie, kurie iš lūpų sprunka: vabalai, arai, šalti žalčiai, lepūs lelijų lapeliai, medaus lašai, graužai ir kietieji akmenys – visi kartu, gausiai padrikai spiečias:

– Alio! Kas?

– Aišku, žmogus.

– Perku.

– Ką, žmogų? Alio, alio! Kas tyčiojasi? Panele, su kuo mane sujungėt?

– Klausyk, jei tu neateisi...

– Jei neužmiršiu...

– Laukt ir nesulaukt... Baisu!...

– Cha cha, tai linksma bus!

– Tada aš supratau, koks reikalas...

– Mirties bausmę sustabdyti. Tai prezidento įsakymas.

– Myliu.

– Ką sakot: vėlu? Kodėl?

– Vėlu...

– Myliu...

– Kas kliudo? Iš kur flirtas!

– Girdi, meiluži mano.
 – Kas kliudo?
 – Jau vėlu?
 – Myliu, myliu, myliu...
 – Vėlu? Kas be mano žinios pakorė? Negali būti?
 – Myliu.
 – Mūsų akcinė bendrovė...
 – Nustok Tamsta! Klausyk, mano paukšteli!
 – Aš neapsirinku, sakei: myliu?
 – Iš tos operacijos nieko nebus. Geriau skirtis.
 – Sudiev.
 – Ką sakai? Juk tai ne tavo balsas?
 – A?
 – Kas kliudo? Centralinė! Sergėkit, kad užimtiems abonentas nekliudytų reikalais kalbėtis. Aš gi sakau jūsų prekės išniekintos.
 – Išniekinta?! Kas?
 – Ponas daktare, skubėkit! Didelė nelaimė... Širdis... Greičiau, vaje greičiau...
 – Klausyk, aš va taip, kaip dabar, prietemy, pats vienas galvoju: iš–šaukt kurį nors Skandinavų karalių ir kvailiu išvadinti! A? Ar tau tai neateina į galvą? Negi pasieks čia, a?
 – Alio. Ką tu dabar veiki?
 – Aš nieko. O tu?
 – Ir aš nie–ko. Nuo–bo–du.
 – Nuobodu ir žiov–aut norisi.
 – U–a!

XI. MUMIJA KALBASI SU XX AMŽIUMI

Mumijos pažintis su Loyd Džordžu. Loyd Džordžas miego nori. Jie abu Viešojoje Aikštėje.

– Alio!
 Ir kantriai laukia Mumija.
 – Cen-tra-li-nė. Ko reikia? – lyg susopęs dantis maudžia tolimas atsakas.
 – Alio. Prašau man XX amžių.
 – Jau sujungta.
 – Ačiū. Kas, XX amžius? Taip? Britanija! Prašau Loyd Džordžą.
 – Tuoju.
 – Kas? Labas vakaras, sir!
 – Kas kalba?
 – Aš Mumija... Taip, tai tiesa! Ne kaukių vakaro, ne! Aigipto Mumija. Iš metų skaičiaus su daugeliu nulių prieš Kristaus gimimą skambinu į jūsų provinciją.
 – Bet, lady... Dabar vėlu... Neseniai baigiau konferenciją... Ryt angliakasių streikas... Taip ir mirga akyse: kirkos... išvėpę suodinos krūtinės... alkanos, baisios akys... gniūžty brašką sąnariai... ir prie nugaros prikepę pilvai... O dar tie manikiūruoti diplomatų smegenys! O, taip miego noriu!!!
 – Aš gi pabudau. Kažkas čia dedas toje žemėje. Savo sarkofage pajutau... dreba. Pasigirdo kažkokie balsai. Kažkas yra, kažkas sujudo.
 – Gal vėl opozicija!...

- Einame į Viešąją Aikštę.
- Kas gi ten?

XII. VIEŠOJI AIKŠTĖ JAU JUDA

Riebios paūdrės ašaros varva. Visi daiktai ima judėti: šakalai kaukia, traukinys traiško kažkokį vyrą, lakštutė ir uodas orą virpina garsais. Įvairios kariuomenės žygiuoja. Trinyčiai, galifė ir meškos kailis. Dirva griežia dantimis ir, skruostus krauju sruvindama, gimdo bokštus ir bažnyčias.

Ten, visų vėjų pagairėje,
kas kur, kieno širdis kadrilį šoka, kieno nusigandusi paūdrė lašinių nustotus nuošimčius riebiom ašarom apverkia, kieno kinkos telegrafo laidininkus drugiu krečia, kas alkanu liežuvio tolimą meridianą laižo

viskas artima:

štai kaukia šakalai alkanus nasrus tuštumoje žiodami;
nusvirusioje į upelį žilvičio šakoje gieda lakštutė;
sotaus pilvo savininko raudonu paraitytu sprandu paviliotas uodas lipšniai maudžia;
kažkur tolimose lygumose įsiutęs ekspresas baisiausiais krumpliais tamsoje traiško išblyškusį, išsvaidytą plaukais vyrą, kurio užanty skubiai brėžti žodžiai: „nieko nekaltinti“...

Atilos, Napoleono, Batijaus, Trockio, Kserkso, Hindenburgo ir Aleksandro Makedoniečio gausios, galingos gaujos kiekviena savo keliu, viena kitos kelius skiesdama, žygiuoja. Kaip liūtingos dienos debesų gausumas pripildo jos Viešąją Aikštę.

Kas keturiasdešimts dviejų centimetrų armotas, kas šakotą buožę, kas tankus, taranus, kulkosvaidžius, nardomuosius laivus, oro eskadriles ar lauko akmenis kaip gali suspaudžia.

Iš didžiojo garderobo jie gavo kostiumus ir butaforiją. Čia frenčiai, ten trinyčiai, šalmai, galifė, Čaid Haroldo apsiaustai, meškos, tikrai su uodega, gauruoti kailiai dengia jų kūnų reikiamas dalis.

Kryžmai susikirtusiais tikslais atėję, jie savo priešininkus sutinka vieni vilyčiom ir mokamai iš mėtųklės mestu akmeniu, kiti nuodingom dujom, aeroplano bombom ir tankų serenadom.

Aruodai, sandėliai, dėžės, skrynios, rūšiai ir seifai čia tuštėja, čia vėl sklidini.

Atilos raži šluota kartais taip brūkšteli, kad viršutinė dirvos pluta nusimaukia ir gilūs randai gausiai pasrūva. Tarp jų tuš–čia, kaip bevaikės moteries širdy.

Seneliai pasakose mini kraujaupelius.

Ir vėl nejučiom iš milijonais kojų išpėduotos, skaudžiai užupenčiais plūktos žemės plutos ima dygti diegai. Dirva skradžiais plyšiais raukšlėjasi, kaip šimtametė senė mažiuko ainio įpykdyta. Bet pyktis neilgam, vėl tuojau ji šypsosi. Amžinai nėsčios žemės viduriai iš naujo, dažnai vaitodami ir iltimis grieždami ir gausiai skruostus krauju sruvindami, gimdo aukštus bokštus, bažnyčias ir pilis, ir pylimus.

Batijaus kupranugariai su Hindenburgo sunkiaisiais motorais, vieni kitus pralenkdami, piktai bliauja.

Visur girgžda ratai, visur dunda sena dirva.

XIII. RATŲ TEPALAS

Kad geriau riedėtų nerangios istorijos ratai, juos reikia tepti. Štai jų tepėjai.

Kiaulės oda aptaisyta knyga, kurioje aukso žodis „NEUŽMUŠK“, paėmę arnotuoti plikiai laimina karžygius, kurie iš Paryžiaus į Berlyną ir iš Berlyno į Paryžių kalaviją rankoje ir krūtinėje kryžių (krikščionys!) neša.

Kaunas ir Varšuva šaukias Aušros Vartų.

Atila riebiai šeria vyriausią savo Maldininką. O Vyriausias Atilos Maldininkas, slėpdamas tai, kad dažnai riebalais atsirūgsta, kelia aukštyn riebias rankas, meldžia molinį stabą gelbėti ir žada visiems Atilos klusniems Žmonėms:

po vieną sotų, šiltą ir patogų vienasėdį – dangų, kur minkštuos pataluos minkštos dvi pačios, kur saldžios tešlos ir kur kiekvienam (garantuota nuo bankroto) įrengta bankine kontora!

Auksais kaustytas gražusis koranas veda savus avinus.

Keiksmų drobėje marguoja maldų gijos.

Tvanki kino salės atmosfera.

Patamsy šnabždasi: nežinai ar kailį dera, ar meldžiasi.

Ekране tamsus kryžius. Kryžiuje kas vakaras kantriai kenčia paskutinį savo jausmingos filmos paveikslą.

ŽMOGUS.

Ekrane parašas:

– Dovanok jiems, tėve...

Karšti aplodismentai, džugūs 42 centimetrų katučių garsai lig šiol tebesigirdi, kaip buvo prie Verdeno, Varšuvos, Reimso ir Kauno.

Soti publika mėgia dūsauti pamačius tokius pamokančius paveikslus. – Patenkinti ir tie patys kino akcininkai. Jų rankos savaimė trinas, po krūtine maloniai maudžia ir į visas puses kečias knabios rieškučios, į kurias gausus, kaip alkano vaiko ašaros, byra saulėje blizgąs sidabras.

Viešoji Aikštė sklidinai pilna jų visų, tarp savęs supintų, žygių, žodžių ir geismų.

Mumija turi kuo stebėtis.

XIV. ŠEŠĖLIAI IR LIEPSNOS

Čia jau baisiau: šešėliai ir liepsnos. Neramu visiems.

Viskas šešėlių saujos suspausta. Tik kai kur tolimų pa–švaiš–čių rausvos liepsnų skiauterys lyžteri dangaus skliautus ir vėl tamsos nasruos dingsta.

Kažkas juda, kažkas eina, kažkas taria dar nei žodžio, nei prasmės nežabotus garsus, kurių gaujos tolydžio tirštėja ir kaip naktį vabzdžiai be kelio, neaiškiu tikslu, padrikliai klaidžioja.

Bet arčiau!

Pilkos trikampės kepurės pavėsy Napoleonas, mieguistas samojedas, lėtas Tibeto lama, baisesis Batijus, siaubus Atila, sena davatka, ožka, skeptingauodegė katė ir visi, kas su jais, blykšta...

Be to, srnulkus petitas: artojai, angliakasiai, aktoriai, kalviai, advokatai, jūrininkai, smuklininkai – visų gausus skaičius – dreba.

Čia pat Loyd Džordžas su Mumija – stebisi.

Staiga tamsos skvernus praskėtus žiežirba vienam akimirksniui nušviečia buitės kelius.

Liepsnelė. Kita. Kitur kažkas vėl sužiba.

Kaip vienasėdžio mergytės bailios liepsnelės, smailiom viršūnėm drebėdamos, kartais visai užsimerkdamos, vėjo blaškomos atkakliai kovoja su alkanais šešėliais, kurie, vos liepsnei grįžterėjus, viską kurčiai praryja.

XV. VIEŠOSIOS AIKŠTES KAMPAI IR TARPUKAMPĖS

Poetų diližanas. Poetų „kūrybos“ įrankiai. Lakštingalų „profsajunga“. „Parnaso“ lamdytos kepurės klausimas. Ropus kažką mokančio padaro portretas.

Ir tik tas, kas pro šalį plačiųjų šešėlių nasrų prasprunka, tas ir pasimato!

Poetų senas diližanas su kaupu prisėstas, visais sąnariais girgždėdamas, atatrėtėjo rupiais gatvės akmenimis. Pjautiniems pegasams sustojus ir melancholingai jų uodegom vilpštelėjus, ėmė jo įtalpa oran vėmtis.

Visi su savo lagaminais, su rišuliais ir mašnelėms. O ten pilna reikalingiausių kasdienei kūrybai daiktų: bedugnių, svajonių, klajonių, kelionių, (įvairiausių rūšių tramvajum, traukiniu, aeroplanu, laivu, be kelio ir trotuarais), audrų, verpetų, debesų, debesėlių ir šilkasparnių, ir prastų (visokiam piliečių skoniui ir pareikalavimui) sauliu, žvaigždžių (o nelaimingos! žiba visą parą jei tik rimas to reikalauja!).

Ir mėnulis, poezijos proletaras, darbštus senelis čia pat šypsos ir, savo sena įpratusia ranka reikalingą sagutę paspaudęs, gali ūmai (urmu ir skyriumi – atskirais spinduliais) teikti savo slėpiningą, sidabrinę, liūdną, jaukią ir kitokių rūšių šviesą.

Lakštingalos visos įsirašė į „profsajungą“. Ir pareikalavę tinkamų darbo sąlygų ir mandagaus žmoniško elgesio paskelbė streiką.

Jie visi būtinai iš viršaus žemyn į visus žiūrėdami, majestotingi, dievini, viešpatnūs, kad nesusiterštų „gyvenimo purvais“, eina stačiai stogais į viešbutį „Parnasas“, kur juos sutinka mieguista kepurė ir visus lygiai nuobodžiai klausia:

– Tamstai mūzos? Visam vakarui ar tik laikinai?

Nuo savo viešbučio aukštojo balkono jie, plačiais gestais irdamies, taip švelniu balseliu save dainuoja, kad rudens grybais paplitusi minios tūkstantėjanti ausis jaučia tik kažkokį neaiškų kutenimą.

O aikštė sklidina judesių: tolyn, žemyn, aukštyn, įstrižai, skersai.

Ir vis smarkiau, gyviau, drąsiau:

Žengia.

Bėga.

Lekia.

Virpa. Juda. Ir kruta.

Tankus judesių tinklas painiai raizgo aikštę.

Dar padaras:

Jis keblai iš vienos vietos į kitą slenka. Viršuj apskrita dėžė, dėžėje daugybė stalčiukų, stalčiukuose šimtai atskirų lapukų, ant lapukų aibės įvairių įvairiausių ženklelių, brėžinelių, daugybė raidžių sssssssss... Daug oooooo... skaičių, kur 3 ir 7 daugiausia, gi 2 veik visai nepasitaiko, viską atmiešia-???... ir nei vieno–!

Ta dėžė sujungta su maždaug keturkuliuota, sienom aprėžta vieta, kur nuolat veikia instrumentas – kaip ir kalvės dumtuvė. Dar žemiau sodžiaus samagonkos bravorui panašus įtaisas su latakais.

Šis padaras girgžda:

– Eikit į mane aš mo–ku ir mokau. Kas mo–ka mano mokslą greit su–ries ožio ragan ne–mo–kantį. Ergo!...

XVI. DAR BAISIAU

Nepamatuoti gandai. Nors jiems nieks netiki, bet visi junta: kažkas bus baisu. Iš pradžių stebis, paskui bijo. Telegrafo aparatai stengias padaryti raminančias snukių šypsenas.

Visi: Napoleonas, Loyd Džordžas, Mumija, Tibeto lama ir tas pats smulkusis petitas – žmonijos įvairūs cechai – vis baugiau ausis prie pat juodžemio prispaudę klausos, klausos, kurie diegai adatos smailumo viršūnes viršun bruka, kas čia artinas, kas ten ima dundėti?

Tarp gausių šešėlių krūmų plačia upe liejasi Viešoje Aikštėje nusistebėjimas. Jis plinta, auga ir stiprėja. Jo bangos baugina bailius, stebina drąsuolius ir gimusius drebėti kinkas drugių krečia.

Gandas. Staigus ir piktas.

Gauta telegrama, kad: Tvanas.

Visur esą vilnys, visur gelmės.

Ponas Nojus laivą paruošęs kelionei su kompasu rankoje laukia radiotelegramos išplaukti. Kelionėje jam parengtas siurprizas: Ararato kalnas. Taip bent sako jo jaunis sūnus, tik ką gimnazijoje apie tai nuo savo pliko kapeliono sužinojęs.

Tvanas. Tvanas. Tvanas!!!

...(daugybė daugtaškių).

Ir...

nosių, ausų, kaktų, pilvų, rankų ir papadžių maišatis.

Nėr žinios, kas kieno. Kas kam viršuj, kas apačioje.

Ir tik negreit ramiau.

Ypač arti Rotušės tiršta. Spaistos, skirias ir vėl sutirštėja.

Baisu siekti savo nosies, baisu jos nerasti vietoje. Jei kur tvoragalis pykšteri, baisu, kad nebūtų kulkosvaidžio šnekos skiemuo.

– Viskas žlunga, ką mūsų senuoliai amžiais krovė. Ateina baisios laukinės gaujos. Gaujos ginkluotos milžiniškais nasrais... Viską sukramtys... Juk tiems baisiems nasrams kakta ir krūtinė tik mažučiai ir netikėti priedėliai...

– Slėpkime žemėse savo turtus, kad užporytinio tūkstančio ainiai jais muziejus puošytų.

Kaip rudens lietingo vakaro aukštinio vėjas vaitoja žila širdis.

Bet telegrafo aparatai, kuriems dantis į dantį nepateko, iš savo burnos išgąščio pluta (ją lengva paspringti) iš–ėmę, stengias kitus raminti.

Ir viskas vėl būt gerai, taip kaip anksčiau buvo, jeigu ne...

XVII. ŠYPSENOŠ AGITATORIUS

Manyti, kad Maskva jam į Viešąją Aikštę kelionę apmokėjo, – klaidinga. Jis taip sau jaunas berniokas. O kad piliečių kinkos laibais siūlais prie liemenio prisegtos, jis nei kiek nekaltas.

Meiliejai, klausykit! – ne tik gerkle, bet visu kūnu kaukia kažkas jaunas.

Klausykit! Ateina džiaugsmas!...

Pasitikim jį šypsena! Tokia šypsena, kad jos vienas galas pasiektų Faraono gadynę ir toliau, o kitas baigtųsi prie pat saulės. O platumo šypsena turi būt tokia, kad jos pakraščiai tik kojos mažojo pirščiuo nagoje baigtųsi!!!

Raizgus užesio tinklas kai kur praleidžia:

– Ką jis kalba?... man baugu...

– Kas ateina?...

– Iš kur gi man šypsena?

– Einam iš čia. Nesibaigs geruoju..., matysi...

O jis tik šypsos...

XVIII. KURI VALANDA?

Ką manė mumija? Sensacija!!! Mumija progreso šalininkė.

Prie Rotušės mūro smakrai aukštyn pakelti.

– Rotušės laikrodys vėlinas, – mandagiai, tarp kita ko, pastebi Mumija.

– O ne, lady! Jau aš bijau, kad jis perdaug skubinas, – ir gi mandagiai priekaištuoja Loyd Džordžas.

– Turbūt kas nors viduj negerai. Kuris nors ratelis surūdijo...

– Visai puikus mechanizmas. Jei ir kai kuomet sučirškia – nenuostabu. Dabar tokia sunki atmosfera.

– O man sarkofage nusibodus, maniau, kur kas toliau nugyvenot.

– Ką jūs sakote, lady?! Juk mes taip skubinomės motorais, aeroplanais, bevieliais telegrafais, ekspresais. Net galva sukas pamanius.

– Aš dargi manau, laikrodį reikėtų kai kuriam laikui sulaikyti.

– Jis skubinas.

– Žiūrėkit, kaip skuodžia rodyklė.

– Žiūrėkit, kaip tingiai ji velkas. Ne be reikalo man sarkofage gulint jį tik lig šiol atsivilko. Laikrodys vėlinas...

– Skubinas, lady, skubinas!...

XIX. PIKTAS LAIKRODININKAS

Kažką baisaus jis sumanė. Nors mandagiai šypsos, bet piliečiams baisus. Jo šarkastinė ironija. Jis nepatenkintas Batijaus nekultūringom gaujom. Batijaus karžygis ir konservų dėžė. Konfliktas su Trockiu. Ką jis nori pasakyti?

Entuziazmingos šypsenos agitatorius: užpakaly nespėja pražiot nusistebėjimą, o jau ramiai pasigirsta:

– Ei, jūs! Neteptieji ratai!

Kada girgždat negirdėt tikro žemės užimo. Nustokit tad!

Rūsčiai visus akim permetęs, staiga jis prašvinta sau šypsena.

– A? Jus tas surūdijęs laikrodīs painioja? Jums baisu žengti per jo kad ir žemus, bet vis dėlto dažnai sutinkamus slenksčius? Jus baugina vadinamas rytojus? A? Ak, mano meilūs visų kraštų ir visų, be skirtumo, amžių piliečiai ir artimieji jūsų giminės! Ak! Aš pasirengęs jums patarnauti. Padaryti, kad nepatogumų mažiau būtų. Cha cha! Gerai.

– Lady mumija! Elegantičiausia čia esanti dama, todėl iš pradžių į jus kreipiuos.

Viena šimtoji dalis sekundės! Ak! Su tamsta kalbėdamas ir aš noriu būti elegantus. Taigi viena šimtoji dalis sekundės ramumo! Aš tuojau tamstos abejones išsklaidysiu.

Nors tai, ką aš jums noriu pareikšti yra taip skambu, kad ir vata užkimštos ausys tai visai aiškiai išgirs, tačiau domėkitės!

– Sir Bonoparte!

Ar negalima kaip nors padaryt, kad iš užu jūsų tos garsios trikampės kepurės, kuri tokį didelį šešėlį aplink sviedžia, galėtų domėtis ir pilietis Simas Šiuipis. Jis, tiesa, visai negarsus, savo gyvenime vos 11 dū–šių į Abraomo aludę nukvietė ir negali su jūsų energija ir sumanumu lygintis, tačiau mandagumas juk niekad nekenkia.

Davatkėle!

tamsta dūsauji, reiškia, sutinki su manim? Bet... koks pasityčiojimas! Žiūrėkit tiktai! Štai ji kalba poterius ir jos veide kaip krautuvės iškaboje išrašytas maldingumas. O Bokačio iš jos rožančiaus pasidarė sūpuokles ir „Dėka–merono“ novelėmis gundina garantuoto nekaltumo padarą – skeptingauodegę katę!

Ak, Bakačio, Bakačio! Argi taip galima? Jūsų elgesys tuo blogesnis, kad verčia piktąjį Pilotą pilvu kvatoti.

O tu, Batijau! Irgi negerai. Pirma visa ko: tavo vežimų ratai stačiai didžiulio medžio rituliai. Ašys nei karto neteptos, taip tariant, nekaltos. Jų nekaltumas man nerūpi, bet kam jos taip baisiai girgžda?! Pakanka jau ir kupranugarių!

Tiesa, aš nieko prieš neturiu, kad tavo, Batijau, karžygis baigia prancūzo pradėtą konservų dėželę. Į sveikatą jam!

Bet drauge Trocki, a drauge Trocki! Čia tai aš griežtai turiu protestuoti! Jūsų politkomai pradėjo agitžygį tarp Kryžiaus karų riterių. O jei jiems pasisektų?! Kas tada?!

Neužmirškite, kad aš nenoriu ardyti istoriją!

O jūs visi kiti, visų kraštų ir visų amžių piliečiai! Tie, kuriuos minėjau, ir dar kiti, kurių vardu ir į visus esamus pasaulį tomus nesutalpintum!

Per jūsų veiduos prairusius plyšius jau laša nusistebėjimas. Nurimkit! Paimkit save į rankas! Kantrumo truputis ir – išgirsit. Mano kalba trumpa – tik keli garsai. Štai!

Iš po jo nekaltai švelnios šypsenos, lyg iš kūrenamos krosnies liepsna, brukąs slapas sarkazmas. Bet jis mandagiai mojuoja ranka ir švelniai šypsodamas lipa ir lipa aukštyn ir aukštyn.

Aukštyn, kur sustingę Rotušės bokštai stūkso...

Kol gali, jis dar ramina piliečių bailias paūdres.

XX. SKATIKĖLIŲ SIAUBAS

Išsigandėlių eilė: miltuotas ir majestotingai kepėjas, piemuo, plikis ir kiti. Baisi skatikėlių bailė. Tolyn baisyn. Pavojus laikrodžiui ir Rotušės bokštui! Dar baisiau. Paskutinė baimė ir ooo...

Savas primintas liežuvis. Ką jis pasakė, arba paskutinė katastrofa. O galų gale:

Nuovakarių skiauterys.

Nors jo meili šypsena, tačiau pilvai plasta vis labiau ir labiau bijo. Bijo visi. Bijo: nespėjus pagimdyt nėš-čioji, pinigais savo gyvenimą apkamšęs plikis, paprasti batsiuviai, odinių priekaiš-čių priekin vedami kietasprandžiai kalviai, baltom karūnom majestotingi ir miltuoti kepėjai, dykaduonės riebiatašlės bobos, senių įbauginti – rausvos aguonėlės – jaunučiai vaikiūkš-čiai, akiniuoti profesoriai, botaguoti piemenys.

O toliau jau pilna erdvė priberta skrituliukų, tarytum senos mašinos išdilusių skatikėlių. Skrituliukai. Tik arčiau pažiūrėjus skrituliukuos matai du taškeliu ir brūkšnelį:

☹ ☹ ☹

Kažkokia sauja sėja tuos gausius skatikus.

Jie dvejoja, dauginas, siūbuoja, plaukia ir veržias vis artyn. Jie aplipa Rotušę, plojas prie jos ir baisiu savo skaičium visur – viršuj, aplinkui ir žemai – pripildo erdvę.

Tik mirga tie nudilę skatikėliai. O jų vidury vis po du taškeliu ir brūkšnelis žymu...

– Ai! Rotušę nori nugriaut!

Ai! – – – spiegiu, laibu balseliu aplinkui taškos iš baimės net pritūpdama kažkokia moterytė.

– Kas? – Kaip?

– Rotušę?

– Nugriaut?

– Vaje, man akį alkūnė išdūrė!

– Ai! Rotušė, mūsų brangioji Rotušė!

L–A–I ----- K–Y-----K–I–T!

Tarp skrituliukų putos.

Tamsūs taškai punta ir juoduoja.

O brūkšnelių vietoje pasidarė: o

Daugybė o:

```

oooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooo
oooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooo
oooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooooo

```

– Kas jis?

– Kas lipa į Rotušę?

– Ak, tie šešėliai!

– Kas dedas? Reikia matyti, kas dedas!

– Brrra–aška! Gelbė-ėkitės!

– Ai! tamsu!

– O – a! Savo liežuvį primyniau! O – a!

– Dievuliau, senoji mūsų Rotušė.

– Ji siūbuoja...

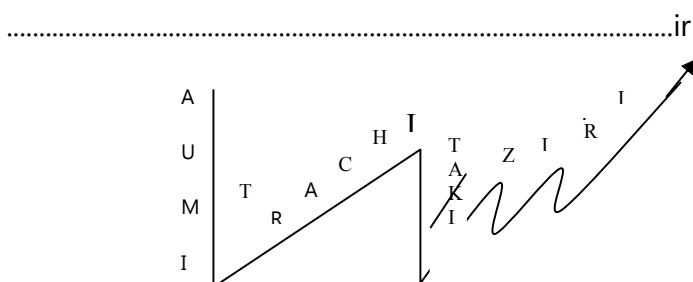
– Plytos byra...

– Bokštas braška...

na...

na...

na...

PATAMSIS. Rodos, kad tylu.
Ir niekas nežino, ar liko kas nors, ar viskas griuvėsiuos.
Nežinoma, ar dar verta vaitot, ar jau vėlu.
Tik negreit ir toli ----- švysteri...
Urmu visi
gyvi ir kitokie
daiktai
lig plyšimo žiojas šviesą atspėti.
– Kas ten?

– NUOVAKARIŲ SKIAUTERYS.

MARYTĖ JAUNAMARTĖ

Apsakymas

Vėlus vakaras.

Šiaurais tarp Šiaulių ir Biržų bėgiais pūškuodamas ir stenėdamas ropoja traukinėlis. Garvežys, mažas kaip kirmino galva, dūmais pūkuotas, paskui save velka 5 savo kūno sąnarius – mažus lyg paukščių narveliai vagonėlius.

Lygumose – 1) vėjas.

Pastaba: Ruduo. Todėl vėjas šaltas ir kaip vilkas staugia.

2) sniegas.

Jo šlapios skepetos lyg žilio plaukai sunkiai drimba gruodan.

Vagonėliuos – dūmai: špižinis pečiukas, nosį suodim išsitepusių keleivių kurstomas, nedega, – tik karčiai rūksta.

Vagonėliuos – žydų barzdos, kareivių sulamdyti šineliai, paraudę nosys ir keletas bevilčių, skurdžių žvilgsnių.

Keleiviams rodos, kad traukinėlio tratėjimui nebus jokio galo. Vagonėliams, rudens drugio pagautiems, trūkčiojant, rodos, įvairios juos jungiančios kilpos ir grandys, bukais dantim grieždamos, amžinai vaitos. Rodos, garveželio plaučiai, kurių atsidusimus keleiviai baimėje seka, vis silpsta, vis rečiau dūsauja.

Aš, žemiau pasirašęs, liudiju, kad vagonėliuos važiuot – nyku, drėgna ir baisiai liūdna, – ką ir norėjau pareikšti.

Tik-at-tak, tik-at-tak! – nuolat ratai šneka.

Puk-puk-šuk, puk-puk-šuk! – nuoširdžiai stengias garvežėlis.

Vėjas vieną garsą ū-ū lygumose plačiai, kaip žvejai bradinį, tempia.

Keleivių tirštumoje skiemenų maišatis – nuolat niurzgia: ni-nu, mu-mi.

Kartais bruzdūs er-, tš-, dž- garsai nykujj kisielių praskiedžia.
Labai retai nelauktos viešnios el-il-al-ol aplanko vagonėlj.

Tik to geresnė padėtis, kuris gali užsimerkti ir sau manyti:

– Ne visuomet taip bus... Mūsų valstybė pagyvėns kiek metų – atsipeikės... Čia pat, uždamas linksmi ir sklandžiai, riedės ekspresas... Ekspresas bus pilnas labai kultūringų žmonių... Konduktoriai bus mandagūs. Pečiukas ne rūks, bet dildys. Šilta bus. Sniegas bus sausas, malonus ir minkštas minkštu-tis min-kštu-tė-ė-lis...

Staiga garvežėlis lėčiau ėmė kelio juostą ryt.. Pagaliau ir visai ja paspringo arba, stačiai sakant, sustojo vienoje mažyčių stočių, kurios rūmų priėngy visados nėščia, palaidom krūtīm viršininko žmona rado sau patogiausią vietą vystyklams karti.

Atsidarė durys ir jėjo.

Du: vyras ir žmona.

Jis turi ypatingą – nedakepto raguolio išvaizdos – veidą, kuriame akys, kaip rudeny mirė bitutės, pilkai dūluoja, kur lūpos tik vieną seniai pamirštą, kam ji reikalinga, šypseną moka. Jo rūbai – amerikoniški: mechaniniu būdu siūti, vietom siauri ištempti, vietom sudribę kibo ant jo fabrikuos perdirbto kūno. Laikrodis – lygus jo plaštakai, grandinėlis – kad ir arklius risk! Žiedas – buliui j nosj verk!

Jaunutė moteris.

Tai šio žmona. Abejonių nėra: ji nešė didelį nešulį, o jos vyras mažą krepšiuoką.

Graži moteris. Akys, lūpos, veido odos varsa, miklios, apskritos, darbo matę, bet neiškrypę rankos, lieknas liemuo ir švelnutė šviesa veide – šitai tvirtina.

Nešuliai ir jėjusių kūnai užėmė tinkamas vietas. Tuo tarpu vyriškis prasižiojo – pasimatė gelsvi prieky pajuodavę dantys, padrikusių lūpų pjūvis ir – galų gale pasigirdo:

– Čia, matai, *antra* klasė. Matai – nereikia grūstis *tamsuolių* tarpan. Užtat ir *brangiau*.

Jo žmona tuos žodžius suprato tinkamai. – Štai, reiškia, koks aš! Vertink! Matyti, ji ir vertino. Tačiau nieko nesugebėjo pasakyt.

Jei čia kas būtų norėjęs žiūrėti – permestų jėjusių akim, viską, kas čia parašyta, pastebėtų ir pamiršęs visa – traukinėlj, sniegą, drėgną nykumą – įsmeigtų prašvitusias, sužvilgusias akis į jaunutę moterį.

Dar, pažvelgęs į ją, jis atsimintų: Lietuvoje, daugely vietų, ypač šiaurėje ir netoli Baltijos jūrų, lietuviai turi šiaurės gyventojų – skandinavų kraujo. Tai drąsiųjų vikingų kraujas!..

Taškos žilos bangos. Siaučia vėjas, drasko nuo plačiųjų krūtinių kailius. Vikingai laively iriasi į Lietuvą, kur kirviu ir durtuvu ieškos turtų ir džiaugsmo. Nuo saulės plaštakais akis pridengę vikingai pamato pilkai žalsvą Lietuvos krantą. Sužiba jų akys. Vikingų kietosios rankos spaudžia ginklus. Ir štai pirmąsyk vikingų papadys pasiekia Lietuvos krantų smiltis. Liepsnos, dūmai, vaitojimai ir sodrus kraujas lydi vikingų pėdus.

Kovų atšerpetota vikingo širdis tačiau kartais lietuvės atšildoma. Ir baisusis vikingas pamiršta jūrą, žilas siaubias bangas, draugus ir savo tolimąjį kraštą.

Vikingai! Tai jūsų, drąsieji, pasakingi – jūrų karžygiai, – čia kraujas per šimtmečius atatiško!

Šviesi gryčia. Langai kaip bičių korio akytės pilni žalsvai balzganu medaus – džiaugsmo.

Gryčioje gyvena jauna Marytė. Marytė turi melsvas akis. Marytės pailgas veidas ir lieknas liemuo. Gryčioje gyvena Marytės tėveliai.

Kasdien darbas ir ruoša. Raukšlių veide ir sieloje daugybė. Nebetiesios jų nugaros: lenkis prieš poną, prieš kleboną, prieš blizgumynais kaktas ir išdribusius pilvus pasipuošusius.

Retai – šventėje ar atsitiktinai – pussočiai valgo. Išgėrę įkaista ir pikto savo menkumo nusimanymo slegiami dusliai siaubia.

Dabar Marytė darbininkė, dabar Marytė tėvėlių paguoda.

Rodos, tik vakar ji buvo mažutė.

Rugienose maža Marytė didžiausiam žąsų pulke raliuodavo. Miškelių mielam glėby jos balso aidai supėsi.

Lankose kartu su mažyčiais, vos iš kiauto išsiritusiais, geltonais lyg purienų žiedeliai žąsiukais, bėgo linksmutės Marytės dienos.

Vos saulė ankstyvąjį pavasario rytą nudienojo – Marytė, saldžius sapnus nuo veidelio vėjui nupūtus, rūpestinga saulėje nudegusiom švelniom rankytėm iš didžiulės balaninės kiloja į pievą žąsiukus taip atsargiai, lyg jie būtų ploniausio stiklo žaisleliai. Pagaus Marytė mažą žąsiuką – jis šiltas, švelnutis gelsvuuju kakleliu delnus kutena, virpa ir spardos šaltom kojytėm. Mergaitė ištisia lūputes ir, patį pūkuoto snapuko smailagalį tarp lūpų pagavus, maloniai šypsos ir cypauja iš džiaugsmo.

Žąsiukai kartais pasidaro „mieguisti“. Tada Marytė, iš gailėsčio gausiai sūriom ašarytėm jį vilgydama, raišioja jo kojytes įvairiaspalvėm skepetaitėm, savo kvapu atšalusį mažiuką kūnelį šildo...

Laukuos, paukščių tarpe, pati paukštytė, gražias plunksnes rankiodama, – taip ir augo Marytė.

Marytė augo, brinko jos krūtinė, smailėjo žvilgsniai. Marytė dabar darbininkė, Marytė tėvėlių paguoda.

Marytė staiga – nejučiom – pasidarė jauna graži mergaitė. Marytė tarytum tik užvakar iš kažkur iš toli atėjusi viešnia.

Vieši čia... linksmai dairosi aplinkui – džiaugiasi. Ir visiems artimiems baisu, kad nepamatytų jos žvilgesy ilgesio tų nežinomų tolimųjų ir gražių kraštų, iš kur ji taip netikėtai – šviesi viešnia – atkeliavo.

Baisu, kad ji nepasakytų: „Sudiev“.

Tarytum taip išsyk pakluonėm, pro linksmutį baltadantį beržynėlį, eis eis pievom, šlaitėm, laukais... Ir dings ten, kur lygiai melsva, kaip ir jos akyse.

Marytė jauna ir pažįsta daug bernų.

Kai kurie tamsiais prievakariais, iš laukų liūdnąjį ilgesį atsinešę, trunkauna aplink jos klėtėlę. Iš lėto ir švelniai skrebina margais raštais dabintas klėtėlės duris, braškina sausas prieklėčio grindis...

Štai savy susikaupęs senas tėvukas rūpestingai ruošias. Eina pro šalį grakšti Marytė. Tėvukas trumpai žvilgteri į ją ir vėl dirba.

Tačiau kiek palūkėjus iš vidaus kaip iš gilios versmės veržias kažkokia maloni jauki šypsena.

Jis pagalvoja: „Kas gi tai būtų?“ Ir atsimena:

– Marytė...

Ir pasidaro dar maloniau, dar šilčiau.

Sodžiaus šiaudiniai stogai, statinės tvoros, reti vartai ir žilvičiai, gluosniai ir šakoti klevai tykūs, nejuda – tarytum dekoracijos scenoje.

Vasaros tingi migla iš laukų atkiūtinus savo platųjį žabalą veidą pilkai padriekia ore.

Šilta. Mat gegužis.

Nakties platumoje, kur nyksta sienos ir daiktų padėtis darosi neaiški, silpnutis ir smailas svirpliukas nakties ausį vos juntamai kutena.

Naktis neatboja – rami, miglota ir šilta padrikai riogso.

Jaunas Jurgis ir Marytė. Jie vieni. Marytė išsigandusi kažkokio naujo pojūčio, kuris virpina visą jos kūną, degina skruostus ir lyg žaisdamas – tai suspaudžia širdelę, tai vėl paleidžia. Virpančiais piršteliais taiso ji neklaužadas šviesių plaukučių pluokštus, kurie nuolat iš po skarelės slenka, uždriekia akis ir painiojas tarp jos ir Jurgio rankų.

O Jurgį dar svaigina savo nuostabiu jaunatvės kvapsniu.

Jurgis.

Tarp bernų, kuriuos Marytė matė, Jurgis vienas artimas kažkaip liko.

Jurgio žvalios akys. Jurgis baltus lygius dantis iš po gelsvų ūselių juokdamas parodo. O Jurgio balsas toks tvirtas ir platus, ir malonus! Girdint jį – gera, norisi užsimerkti ir, rodosi, tave kas supa liūliuoja...

Toks geras, visados malonus Jurgis dabar stebino Marytę. Nes jo karštos rankos nebojo jos silpnų pirštelių, kurie į jas knabiai įkibo. Negirdėjo jis Marytės maldavimų. Visa virpanti jauna Marytė silpnai priešinosi staigiems berno glamonėjimams.

Kažkas naujo, gal sapne sapnuoto jaudino ją. Lieknas jos kūnas, kietų stiprių jo rankų laikomas, kaito. Merginos prakaitas dar smarkiau erzino berną. Jis taip džiaugės jaunu jos kūnu ir taip jį glamonėjo, kaip ir jis būtų pirmąsyk jo gyvenime matomas, nuostabus, kitur niekur nesutinkamas daiktas.

Jei akių neturėtų, žmonių kūnai būtų žabali, juokingi, bejėgiai. Tačiau dabar bernas ir mergina matė, jautė ir suprato visais tapusiais protingais kūnais.

Tarp jų žodžių nebuvo. Lyg jie būtų pamiršę kasdienę kalbą. Tik neaiškūs, rodos, beprasmiškieji garsai, vieno kitam arti arti ištarti, suprasdindavo juos.

Jie buvo panašūs į savo tolimus praėjusių tūkstančių metų bočius, kurie dar neturėjo žodžių ir nemelavo vienas kitam gražiai sugalvotais sakiniais.

Blaivus rytas išskleidė pasakingus rūkus. Marytė, nuo sapnų apsilbaususi, atsiminė jauną berną ir dar sykį pati viena kaito.

Didžiulė dėžė.

Dėžė, geležinėm juostelėm apkalta, geltona ir taip sunki, kad nešant ją iš vežimo, paties net iš Amerikos ją atsivežusio ir dar kito vyro sprandai krauju pritvinko ir kaktos šaltai aprasojo. Po visą griozdingą dėžės kūną geltonos plačios ir rupios misinginių vinių galvos kaip katės akys žalsvai spokso. Kaimiečiai, didžiausios pagarbos tai dėžei pilni, apstojo ją. Žiūrėk, kai kieno smalsi ranka atsargiai tiesias į dėžę, švelniai švelniai delnu paliečia jos lakuotus, išdidžiai blizgančius šonus. Tik tik prieš ją kepurės nenusiima.

Abiejuose dėžės galuose ąsos – ausys. Tomis ausimis dėžė tarytum klauso. O plačiaisiais, visur misinginėm juostelėm apkaustytais nasrais dėžė šypsos. Šypsena pilna paniekos ir pasityčiojimo iš apstojusių ją žmonelių ir dar išdidaus savos vertybės (doleriais) supratimo.

Dėžei nuobodu ir kartais ji, čiaukšterėjus spynų iltim, apkaustytus nasrus pražioja. Iš ten iš lėto išlenda skustuvas su įvairiais prietaisais, kartu megztinės kelnės ir marškiniai ar kitas nemažiau nuostabus daiktas.

Dėžė. O, dėžė! O-o, dėžė!

Ji iš Amerikos atvežta!

Ji plaukė jūrom!

Ji padirbta didžiausiose Amerikos dirbtuvėse.

Su ja ne kiekvienas susilygins!

Ir (nuostabu) ji pateko į Lietuvos sodžių. Reikėjo matyt, kaip nenorom ji skyrėsi su vagonu, paskutiniu Europos kultūros atstovu! O ratais važiuodama ji taip piktai dundėjo, kad ne tik ją vežęs sermėgėtas senukas bailiai į ją žvalgės, bet ir greta dzibenęs Murza krūpčiojo ir pusiau bailiai, pusiau piktai urzgė.

Pastaba: Greta su ta dėže atvažiavo ir šis mūsų minimas jokių abejonių dėl savo majestotingumo neturįs ponas, tas pats, kurį jau sutikom Šiaulių-Biržų traukinėly.

Maža paslaptis: Dėl tos dėžės visi gerbė ir patį jos savininką. Iš tikro! Dargi vadino jį ponu, o ne Antanu, kaip pirma šaukdavo, kada su juo naktigoniais jodavo.

Vis ta dėžė!

– E, kur gi, mergyt, eini?

– Einu... m...

– A-a, mergyt. O koks gi tavo vardas?

– Marytė...

– Marytė? Gražus tavo, mergyt, vardas. Ma-ry-tė-ė.

– A-a, mergyt. Nematei, mergyt, Amerikos. O aš mačiau. Dvidešimts metų išgyvenau.

– ...

– Visa mačiau. Vienais vandenim dvi savaites važiavau. M-a... O tu, mergyt, nesirengi ištekėti?

– N-e....

– A-a, mergyt. Laikas būtų. Tokia apskrita...

– Aš einu...

– Kad tu, dukrele, ir supratimo nei per nago juodimą neturi. Tave „merikontas“ kalbina, o tu bėgi. Ponas koks! Viena dėžė ko verta! Visa apkaustyta, sakė, blizga tvaska – akį veria. Simų Uršė senai aplink gūščioja. Ponia būtum... Bet gi su tais vaikais, neina tikruoju keliu, ir tiek. Dievulėliui ant garbės, sakau tiktai...

Seklyčioje:

– Nuobodu vienam. Taigi va, kad šitaip man Marytę.

– Ką čia, ponas. Ponas geresnių rasi. Mūsiškė prasta. Supratimo neturi.

– Nieko. Aš žiūriu, kad merga būtų. Man šiaip nieko.

– Kad, ponas, kartais paskui negraudentumei...

Prieangy:

Durys atviros, pro duris matyt sodas, tvorelė, kaimyno senovinis samanotas žalsvas kryžius. Marytės akyse žalsva nuo žaliuynų ašara. Marytės krūtinę, drabužėlių nevaržomą, drugis krečia.

Lūpytės virpa. Bet aplinkui tylu. Tyli ir Marytė.

Karveliukas ant priešais pilkuojančio klėties dangčio, raudonom kojytėm šiaudagalius barstydamas, ropinėja, žvalių galvikę pakreipia ir žiūri viena akim į dažnai jį lesinančią Marytę. Jo judrus kakliukas vis varsas maino.

Rodos, karveliukas švelniai prašo:

– Maryte, išėik už slenksčio, išėik...

Apvalaini svirno sienojai. Tarp jų, samanotuos plyšiuos, prikaišiota kvapių žolynų: mėtų, čebreliu, radastų. Svirno durys privertos. Tik siauručiai tarp sienų plyšeliai digius šviesos iešmus į tirštą patamsį beda. Štai atėjo Marytei diena, kurią ji norėtų už dešimtmečių nustumti.

Nuo gryčios, kurios langučiai kaip korio akytės buvo pilni žalsvai balzganos medaus – džiaugsmo – visur aplinkui raitės pynės siauručiai Marytės takeliai. Su tais takeliais Marytė šiandien atsisveikina.

– A-a-a--- vienas garsas iš skausmo draskomos krūtinės Marytei veržiasi. Nesuvaldo ji rankų, kurios savaime pinas tarp savęs, braška sąnariuos ir taip maudžia, lyg kažkas bukais dantim pamažėl graužtų jas.

– A-a-a--- akimirką viską atminus ir kiaurai šią dieną perpratus, ji virto kaip avižėlė, dalgio pakirsta, ir atsidaužė į svirno sieną. Jos galvikė, lyg pašalinės jėgos verčiama, pliekias į kietus apvalainius svirno sienojus. Plaukučiai kaip sukrašėjusio kraujo srovelės padrikę, ašarom suvilginti svaidos.

– A-a-a--- veržias iš gilumos krūtinės tuščias garsas. Girgžda margais raštais dabintos durys:

– Gerai, dukrele, paverk, paverk. Kas neverkia ištekėdama, verkia gyvendama. Tai senelių patirta...

Vestuvių vežimų skambučiai nuolatos vienodai dūzgia. Marytei jie panašūs į pamiršusios žodžių prasmę davatkos poterius. Ratai girgždina žvyrą ir smiltyse gilyn raunas. Kiekvienas vestuvių vežimų bildesys atsiliepė Marytės širdy. Tarytum jie visi su sunkiai ją slegiančiom šypsenom ir dulkėtu džiaugsmu per jos krūtinę su visais ratais ir arklių kanopom važiuoja. Važiuoja, arklius ragina, skubiasi, Jačiau vis nuo jos krūtinės nenuslenka.

Žilas klebonas. Lūpos kukliai patemptos, melsvutės. Kakta švelnučių raukšlių nustriguota.

– Bent jam, žilam, geram klebonui, pulsiau po kojų. Pasakysiu visa... Ką? Ką pasakysiu?... Jis supras. Jis toks... žilas...

Staiga klebono digi sketera pasišiaušė:

– Greičiau, vėpla. Kur, kur maklini? – kietas klebono balsas ir taip jau nepataikantį žvakę uždegti zakristijoną visai apkvaišino.

Marytės veidelį tarytum smulkios dulkės apnešė.

Tas pats apvalainiais sienojais svirnas. Durys margai rašytos. Motutė margąsias marškas, gražiais raštais austas antklodes, pagalves pūkines paklojo jaunesiems.

Jaunikis visų pramintas amerikontu. Marytė. Abu klėty.

– Kur gi, pasieny, ar iš krašto mėgi gulėt?

– ...

– Ak, tiesa, tu nepratus. Nieko, priprasi. Iš pradžių tik nei šio, nei to... che-che-che, – barsto amerikonas medinius juoko kūkelius.

– Šilta, tu mergyt! Kaip kalakutas. O, ko-kia ko-j-ū-kštė ap-skrita...

Marytė šmėšt iš lovos, amerikonas nei krustert nesuspėjo. Ji prie durų. Durų velkelė čiaukšterėjo. Durys prasivėrė. Marytė pro duris į prieklėtį. Kieman. Paskui sodan. Sušlamėjo lapai, brakšterėjo keletas sausų šakelių. Ir viskas nutilo.

– Pala, kur tu?! Mergy-yt! A, mergyt!

– Kas gi, kas? – klausia išgirdę namiškiai.

– Va gi, mergytės nebėra. Iššoko. A?

Tamsiam sode, kur šakos dabar buvo aštrios ir vis taikino į akis įkibti, senas balsas tai lipšniai kaip lapė, tai šiurkščiai įvairiom intonacijom šūkavo:

– Mare!.. Maryte-e!.. Mare gi sakau!.. Nejuokink svieto... Maryte!

Tik svirpliai. Tik nubudusių šunų tingūs balsai. Daugiau nieko.

O amerikonas su baltiniais stovėjo ant prieklėčio lyg sulūžusiam rate vienatinis stipinas, atapakalia ranka flegmatingai kasė išputusį pilvą ir murmėjo:

– Sakyk tikta!... stirna, a? Išsoko...

Ū-----a! – jo nasrai braška nuo žiovulio.

Et... pabėgios ir vėl sugrįš.

Subraškino jis prieklėčio grindis, sugirgždino perdžiūvusias, margai rašytas duris ir tuojau jau klėties vidury pasigirdo jo šnirpštimas...

Didžiulė, misinginėm, panašiai kaip katės akys blizgančiom vinių galvelėm nusagstyta dėžė atvėrė savo plačiuosius apkaustytus nasrus ir išvertė iš vidaus gelsvo šilko gabalą.

– Žiūrėk, mergyt, gražu, a?

O Marytė.....?

Nors tai nieko bendra su moterų klausimu neturi...

Dvilypė lietuvės kelionė. Ji pirmą kelionę kartu su daugybėmis kitų tautų keliavo iš tolimų, tolimų Azijos gilybių, kurių ir dabar niekas dar nežino. Kažkur baugiose bedugnėse pradžia jos kelionės.

Ėjo lietuvė ir šimtus mylių, ir kartu šimtus metų. Ėjo lietuvė kančios keliu ir tebeeina per Lietuvos Respublikos teritoriją lig šiai dienai.

Ir štai viena baisiai maža tos kelionės akimirka. Adatos smailagalys, kur baigias praeitis ir prasideda ateitis, taip menkutis...

Mes šešioliktos vasario nepriklausomybės priedangoje sparčiai virstame spekuliantais, bankininkais, agentais, buhalteriais, direktoriais ir šiaip pelno trokštančiais piliečiais.

O lietuvės moterys kažkur tarp Azijos dykumų ir šių dienų klaidžioja. Nepažįstamos viešnios...

Nepažįstama...

Jos lūpos lyg tik šiandien prapjauta žaizda – taip opios! Ir jaunos, ir gražios. Žvilgesiai tamsūs susisiečia su didžiąja slėpinga nakties tamsa, kuri pro vagono langus veržiasi į vidų.

Amerikonas veža žmoną į Kauną. Kaune jis ves ją į kavines, vaišins alum. Rodys miesto gudrybių.

O ji?

Jei kas staiga atsigrįžtų į tą pusę, kur susėdo:

Amerikonas ir jo žmona,

Tai būtų:

... A---

– ak!

Jei trenktų perkūnas... Taip, tikras žaibingas perkūnas, o ne tas, kuris vartojamas skaitytojams gąsdinti. Taigi jei šią vėlyvo rudens naktį būtų trenkęs perkūnas, niekas nebūtų taip nustebęs, kaip reikėjo nustebti pamačius šį reginį.

Amerikonas ruošės užmigt. Jo plikai blizgančią galvą rūpestingai laikė jo žmona ant savo stebėtinai gražių, nors darbo mačiusių, bet dar neiškrypusių rankų. Amerikonas, kurio veidas neiškeptas raguolis – visu palaidu, kaip nepilnas samanų maišas kūnu dribo į ją.

O, ji tyliai, kad niekas, niekas negirdėtų, šnabždėjo į pat ausį:

– Ar tau gera?.. Šitai bus geriau, a?

Amerikono lūpas judino murmėjimas:

– mrm... mrm... mrm

Šiauraisiais tarp Šiaulių ir Biržų bėgiais pūškuodamas sunkiai ropojo traukinėlis. Garvežys, mažutis, kaip kirmino galva dūmais pūkuotas velka paskui save 5 savo kūno sąnarius – vagonėlius.

– Vėjas lyg žvejai bradinį plačiai lygumose tempia vieną garsą Ū-----ū...

Puk-puk, šuk-puk, puk-šuk – nuoširdžiai stengias garvežėlis.

Keleivių tirštumoje niūrių skiemenų maišatis.

Ir tik labai retai nelauktos viešnios

el – il – al – ol

aplanko vagonėlį.

ŽIRGELIAI PADEBESIAIS

MAŽASIS BURTININKAS

Suku, suku gervę!..

Suku, suku gervę!..

Susuku gervę!..

Vis patraukdamas, gūdžiai siaubdamas, visas sukumpęs šaukia Gabrys neįprastai pakiliai. Tuo pat metu savo šiaudinę, paties nupintą, plačiais nulėpusiais bryliais skrybėlę ant botkočio vis suka viršum savo galvos. Ir jis pats sukasi taip, kad kairę koją palieka vietoje, o dešine daro pasitusiai ryžtingus žingsnius vis aplinkui...

Jis visas, tas Gabrys, tuo metu pasikeičia ir tarytum tikras burtininkas ar koks užkalbėtojas pasidaro man nesuprantamas ir paslaptingas.

Ir stebuklas! Aš žiūriu į dangų, į padebesius, kur gražiai viena paskui kitą, sakytum netepti kaimo ratai, po truputėlį gurguliuodamos skrido į nežinomus kraštus gervės. Žiūriu ir savo akim netikiu!.. Gervės, anksčiau kaip sagos dangaus liemenėje taisyklinga eilute įsiūtos, dabar susipainiojo, ėmė be tvarkos sumišusios skraidyti, ir jų tas gurguliuavimas nebebuvo toks nuosaikus ir romus kaip pirma.

Mano akyse Gabrys – burtininkas.

Ar bereikia sakyti, kad aš pats tik neseniai pirmąjį savo gyvenimo dešimtį metų buvau baigęs. Na, o mano susižavėjimas Gabriu, kaimo piemenuku, už mane porą ar trejetą metų vyresniu, galėjo būti visai pateisintas.

Kai Gabrys sakė, kad jis visados, kada tik nori, šitaip gerves gali „susukti“, tai ar aš galėjau abejoti? Bet Gabrys mano susižavėjimą užsitarnavo ne tik tais savo burtais.

Jis visur: lauke, galilaukių dirvonėliuose, paupyje, baugiuose pelkynuose, kur augo gardžios uogos ir veisėsi nuodingos gyvatės – visur jis buvo reikalingas visur jis buvo neatskiriamas... Kiek jame sumanumo! Pamatęs gyvatę, jis nepabūgs, bet tuojau, pasidaręs žnyplės, sužnyba gyvatei galvą ir gyvą ją parneša senei savo šeimininkei, vaistams. Jo pagaminti lumzdeliai, taipogi birbynės ir skudučiai stebino ne mane vieną...

O tuo peiliuku, kurį jis nuolatos nešiojasi užantyje, tarp marškinių ir nuogo kūno, jis išdrožinėdavo gražius, būtinai riestais, sprandais žirgelius, visokius žmones, o taip pat ir velniukus bei ilganoses laumes raganas.

Giliame skardžiujė, kur mūsų niekas neužeidavo, mes abu padarėme tikrą vandens malūną: vanduo suko didesnę ratą, šis ratas savo ašies dantračiais suko kitus ratelius, o šie jau suko pačias girnas. Malūnas turėjo gražų bokštelį. Ir kažin kodėl, kūrybinės aistros pagauti, mes pakabinome iš medžio išdrožinėtą varpą. Tuo varpu, jei patrauksi apačioje virvutę, buvo galima skambinti. Ir niekas teneišdrįsta abejoti, kad mes tada girdėdavome varpo garsus!

Ateidavo toks laikas, kai mes sumanydavome laukinius žvėriukus žabangais gaudyti. Apie nieką kitą ir nekalbėdavome. Gabrys tada padirbdavo išmislingus prietaisus, kuriais mes ir pačius gudriausius žvėrelius sučiupdavome.

Paklausyk tik Gabrio dainuškų, kurių jis šimtus mokėjo. Dar daugiau. Jis mokėjo „apgiedoti“ kiekvieną kaimo įvykį. Jei bernus įpykindavo kuri nors merga, jie gerinos Gabriui:

– Tu geras vyras, Gabriuk. Patrauk per dantį Agniešką.

Ir Gabrys „patraukdavo“ ją taip, kad ši vargšė į gūžinės bent pusmetį bijodavo pasirodyti.

Mūsų laukų upelis apžėlęs alksniukais, karklais, paparčiais, laukinėm avietėm ir šiaip kimsais, nežinia kuo ir kaip pasišiaušusiais, sutaršytais kaip girtuoklio barzda.

Kur krantas statesnis, ten giliau ir nuolatinė prietema, ten vėsu net karštą dieną. Tokiose vietose žuvų daug. Ir Gabrys atsiraito kelnaites, atsiraito rankoves, įbrenda lig pusiaujo ir, žinoma, sumirko ir kelnes, ir paraitytas rankoves. Jis slenka pakrančiui lėtai ir atsargiai, net kvapą sulaikydamas. Jis vis uoliai ieško, savo mikliom rankom graibo gilumoje po urvus, tarp uolų ir akmenų, tarp storų raičių, neatmezgamais mazgais susipynusių šaknų.

– Palauk, turiu!.. – vos girdimai šnabžda Gabrys, j mane vienai minutei pakėlęs savo susirūpinusias balkšvom blakstienom akis. Jo lūpos sučiauptos, jis visas kaip tas žalias lankelis, mūsų palenktas paukščiams gaudyti, dabar įsitempęs.

Nekvépuoji ir tu! Lauki! Praeina jaudinanti minutė. Dar kelios. Seki jo rankų paslaptinius judesius giliai tamsiame vandenyje. Ir šast!

Vienu smarkiu mostu Gabrys išmeta į krantą riebią, didelę galvą, truputį rainais šonais, tamsia nugara vėgėlę.

– Slidi, rupūžė! – paaiškina Gabrys ir mitriai pats iššoka iš vandens.

Traukia vėjai įstrižai laukus. Medžiai linksta, pasausėję viksvos neramiai ir įspėjamai šnara. Mes su Gabriu klaidžiojam dirvonais, pelkėmis. Pempės mus palydi jautriais šauksmais, iš baimės drebėdamos, kad mes nerastume jų lizdų. Bet Gabrys šunelio uoslę turi; nė vienas lizdas neišvengia Gabrio neapžiūrėtas. Ir kurapkėlės, ir laukinės antys pievoje, matydamos, kad Gabrys jų lizdą gali užtikti, lyg visai bejėgės žolėse čia pat po kojomis vartosi, veik į rankas pasiduoda, kad tik tolyn nuo lizdo nuviliotų. Bet ne toks Gabrys!

– Nėkvėpuok! – sako Gabrys, kai mes surandame lizdą ir, galvą su galva kaktomis kietai sudūrę, žiūrime į tą jaukų išmintingo paukštelio kūrinį, kur yra keletas margų kiaušinių arba pusnuogiai, alkanus snapelius pražioję, paukščiukai.

– Jei apleisi savo kvapų, / motina bijos savo lizdo, – aiškina Gabrys.

Bet varnos, ir šimtas jų susirinkę, Gabrio neatgina nuo savo lizdų aukštose svyruojančiose beržų viršūnėlėse. Krinta žemyn žagarai, lekia pūkai, plunksnos, krinta kiaušiniai, aptaškydami baltą beržo liemenį vaizdžia kaip amerikine reklama geltoną spalva.

Gabrys bent kiek šveplas, trupučiuką užsikerta savo kalboje. Bet jam tai, matyt, naudinga: jis turi laiko pagalvoti. Ir kai pasako ką nors, tai ir puskapiui klausytojų juoko padaro.

Ne visados Gabrys, eidamas į lauką galvijų ganyti, gauna duonos žiauberį įsidėti. Bet jau darže morką ar griežtį jis visados gali išsirauti. Gabrio užantis pilnas visokio turto. Tiesiog už pajuostų žemai, pačiame juosmenyje marškinių, prie nuogo kūno Gabrys krauna viską. Čia ir peiliukas, čia ir kažin kokios virvelės, čia degtukų dėžutėje pilna visokių spalvotų, laukuose surankiotų akmenukų, čia pageltęs nuo prakaito ir Gabrio pirštų paveikslukas ar kokio šventojo, o kartais ir pagarsėjusio generolo. Kitur jis neturi kur padėti ir duonos tą žiauberį, kurį gauna iš savo šeiminkės. Gabriui labiausiai patinka per karštame pečiuje keptos duonos išsišovę gumburiai, net dygūs – lyg ežiukai. Jam patinka, kai toji pluta tarp dantų kriaukši, o paskui saldžiai tirpsta burnoje.

Mano akyse Gabrys didvyris. Jis viską moka, viską išmano. O be to, dar jis nuostabiai kantrus, nuolaidus ir visiems paklusnus. Jis nesisieloja, kad visų nustumiamas, apeinamas. Jis pripratęs tenkintis visu kuo, kas prasčiausia, ir sutinka su tuo, ką jis gauna. Jam pakanka atliekamo nuo kitų maisto, jam ir guolis menkiausias – geras. Bet vieną kartą Gabrys mane ypatingai nustebino ir privertė jį pamilti.

SIDABRINIS LAIKRODIS

Tas senovinis, paprastas, mažas ko vertas sidabrinis laikrodis nelauktai ir žiauriai įsipynė į Gabrio gyvenimą. Jei ne ta aplinkybė, tai nevertas daiktas būtų čia visai minėti.

Tiktai čia dera pradėti viską iš pradžios ir išdėstyti visas aplinkybes ir įvykius paeiliui, kad viskas pasidarytų aišku ir suprantama bet kuriam prašalaičiui, kuris čia žvilgterės galbūt atsitiktinai, tarp kitko, neužmiršdamas savo kasdienių darbų ir minčių, kurios mums, neišmanėliams, taip svarbios šiandien atrodo.

Nagi štai ta sidabrinio laikrodžio istorija. Jos niekas nebūtų žinojęs, jeigu ne Gabrys, jei ne tas mažas Gabriukas, mano jaunų dienų mielas draugas.

Dėdė Nikodemas šį sidabrinį laikrodį atsivežė, grįždamas iš caro kariuomenės anais senais laikais. Bet čia dar tenka grįžti vėl atgal.

Gabrys tarnavo Surgailiams. Surgailių šeima – didžiulis kerotas kelmas. Namai visame kaime vieni turtingiausių. O tuos namus savo pageltusiose, gyslotose ir sausose rankose laikė senė Surgailienė. Jos metų skaičius nebuvo gerai žinomas niekam, net jai pačiai. Visi taip sprendė, ji pati taip pat tvirtino, kad devintą dešimtį jau seniai pradėjo ir atminė dar baudžiavos laikus. Iš tikro, kiek metų ji šiandien turi, niekas nesirūpino sužinoti. Ji jau vaikščiodavo pasilenkus ir todėl visados laikydavo rankoje gumburiuotą, nuo ilgo nešiojimo kietose senės rankose apdilusią laukinės kriaušės lazdutę. Ir vis ji savo girgždančiu balsu, visa pikta ir neatlaidi, rėkdavo, lazdute stuksendama:

– Išpūstysit namus! Jau baigiat pūstyt! Jei taip gyvensit, ubagais su terbomis išeisit šunų lodyti!..

Ir vis ji rūpinosi, ir vis ji barėsi, ir ujo visus namiškius, ragindama dirbti, neduodama niekam ramybės, anksti visus pažadindama, popietinį pogulį pačiu saldžiuoju metu nutraukdama. Net vyresnis

jos sūnus, jau spėjęs pasenti ir nuplukti, bet vis dar pilnos valios namuose, kol gyva senė Surgailienė, nespėjęs įgyti, nedrįsdavo jai paprieštarauti.

Senė Surgailienė viską matė savo mažom tarp daugybės raukšlių pasislėpusiom akim. Ji vis rūpinosi, kad daugėtų audeklų rietumų jos žinioje esančiose didžiulėse, dabar jau pajuodusiose, bet kažin kada nematytom gėlėm išrašytose skryniose, rūpinosi, kad žiemai būtų pridžiovinta grybų, kad linai būtų nušukuoti ir suverpti, kad vilnos iškedentos ir kad aruoduose grūdų, kurie neišvengiamai pelijo, nemažėtų, kad lašinių paltys vis styrėtų svirno pakraigėje kaip praeitus metus ženklinantys stulpai.

Senės Surgailienės parėdymu duona vis buvo kepama iš pernykščių rugių, jau paplėkusių. Rytais į puodus dėjo pati Surgailienė lašinių brizą iš tų pernykščių palčių, kurios jau spėjo parūdyti, pavyto ir turėdavo tokį smarkų kvapą, kad šeimynos jau neviliojo.

Vyresnysis sūnus Petras jos prižiūrimas namie šeiminkavo, kiti du jo broliai į miestus išvažiavo uždarbiauti ir ten nežinia kaip gyveno, parašydami per metus po vieną ar du laiškus, kuriuose daugiausia tilpo sveikinimai ir iškilmingais žodžiais surašyti linkėjimai bei nurodymai, kam jie bučiuoja baltas rankes, o kam tik žemai lenkiasi. Namie gyveno dar vienas Surgailienės sūnus – Nikodemas, ilgai tarnavęs caro armijoje, paskui dar keletą metų bastėsis Kaukaze ar Sibire, pagaliau dabar grįžęs į gimtąjį kaimą, taip pat jau pasenęs, kietas, išdžiūvęs viengungis. Jis dirbo kaip tas šėmas jautis, kuriuo pats Nikodemas išeidavo arti. Nikodemas ėjo tuo pačiu žingsniu ir vaga paskui arklą, ir keliu, niekadops ypatingai neskubėdamas, bet ir nesiliaudamas judėti. Jis kėlė anksčiausiai, baigė darbą paskutinis; kai visi kiti jau buvo gryčioje ir šnekučiavosi, jis dar triūsė klojime ar tvarte. Nikodemas nieko čia savo neturėjo, ramiai sutiko, kad visas ūkis ir visos gėrybės priklausė jo vyresniam broliui ir jo vaikams. Už savo darbą jis taip pat čia nieko negaudavo. Tik retkarčiais, kai jau labai prireikdavo, jam pasiūlydavo kailinius ar milinę, o batus – žinoma, tik retais sekmadieniais, kai sumanydavo į bažnyčią nueiti – jis tebenešiojo tuos pačius, kuriuos atsinešė dar iš Kaukazo.

Vyresnio Surgailio Petro vaikų buvo septynetas, jei neskaitytum kelių mirusių. Vyresnis sūnus Kazimieras, plačia, kiek paplota nosim, didžiulėm rankom, tylus ir nekalbus, kampuotas ir dėl to savo nemiklumo drovus, paskutiniaisiais metais jaugo į sprandą, pajuto tą didžiulę raumenų jėgą, kuri tokius jaunikius jau pati pradeda valdyti. Jis būdavo piktas ir šiurkštus. Jis jau nebuvo linkęs nieko lenktis. Tik toji iš mažų dienų įkvėptoji drausmė jį dar šiaip taip tramdė ir laikė savo vietoje.

Tarp kitų vaikų buvo Aneliutė, nepanaši į saviškius, lėta, išblyškusi, didelėm bailiom stirnaitės akim. Ir ji pati žinojo, ir visi kiti buvo įsitikinę, kad ji ilgai negyvens, kad jos niekas neišgelbės iš to liūdno likimo. Iš mažens ligota, nuolatos sirguliavo. Dar kūdikystėje ji taip susirgo, kad namiškiai manydami, jog ji jau miršta, uždegė šventą žvakę.

Senė Surgailienė priėjo, išblėsusiom, vis piktom akim pažiūrėjo į baltą kaip popieriukas mergaitę, be jokio judesio gulinčią aukštai ant pagalvių, pažiūrėjo ir žiauriai nusprendė:

– Neužpūskit žvakės, ji vis tiek negyvens...

Ir nors Aneliutė pasveiko, atsikėlė iš patalo, bet tas žiaurus įsitikinimas ir jai pačiai, ir visiems, kad ji neilgai gyvens, pasiliko visam laikui.

Pati Aneliutė rytais ir vakarais atsiklaupdavo kamputyje ir garsiai meldėsi:

– Dieveli brangeliausias, duok man dangaus karalystę!.. – Nieko daugiau ji neprašė ir troško tik, kad jai būtų leista su tais sparnuotais angeliukais, kurie maloniai šypsodavos iš šventųjų paveikslų, amžinai pasilikti. Jai visai buvo aišku, kad ji greitai turės mirti...

Surgailių vaikai galvijus ganyti – piemenauti turėjo visi iš eilės. Bet šiais metais kaip tik būtų eilė galvijus ganyti jau Aneliutei. Dėl to, kad vyresni už ją jau išaugo ir buvo pajungti sunkesnius darbus dirbti, o jaunesnieji dar negalėjo suvaldyti didelės galvijų bandos, dar bijojo jaučio ir nepavydavo bulves knisti pasinešusių greitų deglųjų Surgailio kiaulių. Dėl tos priežasties Surgailis ir pasamdė Gabrį šiais metais piemenauti.

Patys Surgailiai jau nebuvo malonūs vienas kitam. Dažnai Gabrys matė jų atvirą neapykantą, pavydą, girdėjo jų piktus tarpusavio priekaištus. O švelnumas jų tarpe būtų pajuoktas ir paniekintas. Gabrij barė kur tik pamačius senė Surgailienė. Pats šeimininkas Petras Surgailis, nors tingėdamas, bet vis Gabriui ką pikta rasdavo pasakyti. O Nikodemas retai Gabrij pastebėdavo, bet vis pro šalį eidamas urzgė. Net ir jauniklis Surgailis, tas raudonu sprandu Kazimieras, prisiklausęs vyresniųjų, piktai žadėdavo:

– Jau kad duosiu tau, kur kojos dygsta...

Nors Gabrio lig šiai dienai, tiesą pasakius, niekas ir nemušė, bet jis ramiai žinojo, kad gaus, neišvengiamai gaus „kur kojos dygsta“. Tik jie visi laukė progos.

– Velnio vaikas! – sakydavo Nikodemas, tarytum nepatenkintas, kad vis dar nepasitaiko tokios geros progos išlupti kailį piemeniui, kurs su anuo pavojum buvo apsipratęs, kurs vis linksmas ulba, vis judrus, tarytum nebijo, nė kiek neboja ir nelaukia, kad jis bus kada nors išluptas.

Tik viena Aneliutė buvo kitokia Gabriui. Ji žiūrėdavo į piemenuką savo bailiom stirnaitės akim neapsakomai švelniai. Galbūt ji pati viena buvo nusprendusi, kad Gabriui čia taip sunku todėl, kad ji vargšė negali dirbti to darbo, kurį už ją Gabrys štai priverstas buvo atlikti. Kokį obuoliuką, kitiems nematant, ji Gabriui pakišdavo, valgyt pirmoji jį pašaukdavo ir buvo jam tyliai gera. Ji buvo vienintelė išimtis visuos didžiuliuos namuos, kur Gabrys jokios užuojautos nesulaukė.

Senės Surgailienės išblėsusi akis tuojuo pamatyty, jei kas nors iš namiškių neskubėtų dirbti. Niekas ir nelaukė, kol ji paragins. Visi kiek įmanydami ėjo, dirbo, stengėsi. Bet senė nevertino niekieno pastangų. Ypatingai Gabrys visados būdavo senei kaltas. Jei karvės vakare nepakankamai pilnos, jeigu jautukas miškelyje paklysdavo...

– Išdvės galvijai! – sakydavo senė. – Nei pieno, nei mėsos su tuo piemeniu neturėsime. Svieto pabaiga! Ir iš kur jūs ištraukėt tą raganos posūnį?

– Aš jam parodysiu! – lėtai pritardavo Surgailis Petras.

– Tai ko dar žiūri, duok į kaulus, kad skambėtų, – ūmai įširdęs suuzrgė Nikodemas, pro šalį eidamas. Ir Nikodemo pyktis, atrodo, daugiausia buvo nukreiptas į namiškius, kad jie žada žada, o piemenio vis kaip reikia nebaudžia.

Jau tokia buvo čia šeimyna; pikti vienas kitam ir ypatingai Gabriui. Tik Aneliutės, tos išblyškios, laibutėm kaip rūsyje išdygę diegai kojom, lyg permatomom melsvom gyslelėm apipintom rankytėm, niekas nebarė. Bet ir nepastebėdavo jos. Tik gal kartais kas pasakydavo abejingai:

– Traukis šalin...

Atrodė, kad visi tyliu susitarimu paliko ją vieną, kol ji dar gyva, kol nenumirė, kaip buvo numatyta. Atrodė, kad ji čia niekam nereikalinga, tik laikinai kažkodėl pasilikusi. Motina ir ta tik retkarčiais atsidusdavo, paglostydavo liesus, minkštučius ir varganus plaukučius jos:

– Vargšele tu mano...

Ir Aneliutė staiga užmeta savo bailias akis. Viską ji supranta. Jai aišku, kad niekas jau nepadės jai, kad net motina nebetiki, jog ji dar gyvens, ir laukia, kada ji, vargšėlė, numirs, nes jau turi pasiūtus baltus skystus marškinėlius – pomirtinius. Aneliutė vis viena, vis pabalusi, vis sušalusi, sėdi saulės atokaitoje ir žiūri į kitų nematomą tolį. Retai kas su ja ir kalbėdavo. Visi praeidavo pro šalį, retai kas jai kokį žodį pasakydavo. Mažesnieji vaikai irgi atskirai nuo jos žaidė, linksmi krykštavo ar pešėsi ir įkyriai bliovė.

Prisiartino Žolinė, mūsų parapijoje dideli atlaidai.

Kazimieras iš pusbernių veržėsi į tikrus bernus. Jis jau iš vakaro rimtai ruošėsi į kermošių. Prakitauota kakta, susirūpinęs jis vandeniū nuplovė gražųjį vežimėlį, ištepė ratus.

O rytą, anksti grįžęs iš daržinės, nuo šieno, kur miegodavo, ėmė praustis, šukuotis, puoštis. Jam tik šią savaitę pasiuvo pirmą išėiginį švarką. Švarkas tebekvėpėjo ir gelumbe, ir tuo tepalu, kuriuo kaimo siuvėjai tepdavo savo mašiną.

Apsivilko jis pirmą sykį krakmolytais marškiniais. Ir tie marškiniai suveržė jo sprandą: vargas buvo pajudėti ar pasigrįžti. Paskui jis pasikabino kaklaryšį ir nepatikimai vis žiūrinėjo į prastą, musių nutupėtą

veidrodį, kaip per tinklę matydamas kiek iškreiptą savo veidą, dabar įstrižai patemptą, viena akim nustumta prie pat ausies.

Kazimiero batai, kai tik jis mynė žingsnį, nieko nelaukdami smarkiai girgždėjo. Kazimieras, kaip geležim naujais drabužiais šitaip sukaustytas, jautėsi nesavas ir vis buvo neramus, kad atrodo juokingai, kažin kodėl ne taip kaip kiti ir kaip turėtų būti.

Kai jau jis visai pasirengė ir išėjo iš kamaraitės į gryčią blynų valgyti, Nikodemas gal pirmą kartą šią savaitę neįgudusiomis šypsotis lūpomis prasišiepė:

– Nugi, tu gi – tu gi, nugį! – ištarė jis nuolatinį savo nusistebėjimo žodį. – Matai, kaip drabužis žmogų pataiso!..

Kazimierui reikėjo smarkiai save suimti, kad ir jis dabar nenusišypsotų. Todėl jis tyčia piktai susibarė:

– Kuris jau metas, o jūs vis čia krapštotės! Žmonių jau arkliai pakinkyti...

Nikodemas dar kartą pažiūrėjo į iškilmingą Kazimierą, dabar paraudusį, neramų, nebežinantį nei kur rankas padėti, nei ką besakyti. Nikodemas kažką pagalvojo, savo papratimu krypterėjo šalin galvą ir pakilo nuo suolo. Jis čia pat išėjo į kamaraitę, kur stovėdavo dar iš kariuomenės laikų medinis vyšnių spalva dažytas kuparėlis. Atsirakino jis melodingai suskambėjusią spynelę, savo grubiais pirštais pasirausė tarp tų menkų daiktelių, kurie sudarė visą jo nuosavą turtą. Suradęs savo sidabrinį laikrodį, lėtai jį išvyniojo iš skudurėlio ir vieną minutę susimąstė, tupėdamas prie kuparėlio:

– Duot ar neduot? Duot ar neduot? – pasvyravo jis kai kurį laiką, o paskui atsitiesė.

Jam taip patiko pirmą kartą savo gyvenime pasipuošęs buinasis Kazimieras, kad nejučiomis atsirado noras dar labiau šį pradžiuginti. Bet Nikodemo širdis niekad nepaskubėdavo: ji mušė, sakytum, plaktukas į vinį. Buvo sunkoka tuojau pat nuspręsti. Tad ir eidamas atgal į gryčią, jis, atvirai pasakius, dar nežinojo pats, ką turės veikti: ar laikrodį tik šiai dienai paskolinti, ar visai atiduoti?

Šeimyna, dabar susirinkusi pusryčių, pamatė Nikodemo rankose sidabrinį laikrodį ir visi nustebę sužiuro – kas čia dabar bus?

– Štai, Kazimierai! – kiek iškilmingai pasakė Nikodemas, ištiesdamas laikrodį, nes įnešus jį į gryčią jau nebuvo daugiau kas daryti. – Palauk, aš tau įdėsiu! Štai šitaip, – dabar kažin kodėl drebančiomis rankomis Nikodemas įdėjo į Kazimiero liemenės kišenėlį laikrodį, o grandinėlę ištiesė skersai jo krūtinės.

Kazimieras sumišęs stovėjo viduryje gryčios, o Nikodemas, apsimesdamas abejingu, kalbėjo:

– Kai pirkau ją, – akimis parodė jis grandinėlę, – sakė, kad tikro sidabro. O dabar, matai, „padla“ nusitrynė ir pagelto.

Kazimieras panertė galvą ir, jau užmiršęs šypsena tarp plačios savo nosies ir besikalančių ūsiukų, kuri išdavė jo vaikišką susižavėjimą šia puošmena, iš to susijaudinimo vis pašvilpdavo nosimi.

– Dabar bus tavo! – pats sau nelaukta pasakė Nikodemas, nes jau per didelis buvo to jauniklio susižavėjimas. – Man jau... nebereikia, – pridūrė jis dusliu balsu.

Nikodemas taip pat nepaslėpė savo susijaudinimo, nes jo rankos vis dar drebėjo, kai jis rūpestingai rodė Kazimierui, kaip laikrodį užvesti ir kaip jį išvalyti. Čia pat jis įspėjo laikrodį saugoti, nepamesti, žiūrėti, kad nepavogtų. Laikrodis esąs ne bet koks, tikrai sidabrinis, su akmenėliais. Čia ne juokai! Pasilenkė Nikodemas nepatogiai prie lango, norėdamas pamatyti, kaip aukštai saulė.

– Kuri dabar valanda galėtų būti?

Nikodemas, kiek dabar spėjo, nustatė valandą, pats vėl įdėjo Kazimierui laikrodį į liemenės kišenių ir nežinodamas, kas toliau veikti, atsisėdo ant suolo. Jo veide tebebuvo neaiški išraiška, iš kurios negalėjai atspėti, ar jis patenkintas laikrodį padovanojęs, ar jo gailisi. O tas laikrodis lig šiai dienai buvo stropiai saugomas ir vis gulėdavo tame kuparėlyje į skepetaitę surištas. Ir tik kokią iškilmingą, dieną Nikodemas išimdavo jį, atidarydavo visas dureles, atsargiai išpūsdavo dulkes, taip pat kaip šandie kokios valandos tikslumu nustatydavo, prieš tai pažiūrėjęs pro langą, kaip aukštai saulė. Jis taip pat neužmiršdavo maloniai paklausti, prie ausies pridėjęs, kaip laikrodis ciksi. Ir tik kur eidamas Nikodemas

įsidėdavo laikrodį į savo senos, jau blizgančios kaip stiklas liemenės kišenėlį. Lig šiai dienai niekas nedrįso laikrodžio į rankas paimti.

Ką besakyti – minutė buvo iškilminga! Nikodemas štai dabar išleido iš savo rankų tą sidabrinį laikrodį, atidavė jaunikliui Kazimierui galutinai. Visa šeimyna susirinko aplinkui. Visi sujaudinti spoksojo į šį nepaprastą vaizdą.

Gabrys, atėjęs iš lauko pusryčių, taip pat prilindo – ir visų arčiausiai, – taip pat sujaudintas neatvangiai žiūrėjo į laikrodį, o paskui į pakibusią gelsvą storą grandinėlą, kuri tylutėliai sužvangėdavo, kai Kazimieras judėjo.

– Eik šalin, čia tavęs nereikia! – subarė piemenuką Nikodemas. O Kazimierui dar pridūrė: – Tu netraukinėk be reikalo laikrodžio iš kišeniaus! Žinai – dyla...

Kai po pusryčių Kazimieras išėjo arklių kinkyti, senė Surgailienė, kaip visados šventadieniais turėdama laiko, apsimetė negaluojuanti ir, gulėdama ant pečiaus, savo girgždančiu balsu įspėjo:

– Pasakykit Kazimierui, kad kermošiuje nesusidėtų su bet kuo. Tegu atsimena, kad iš Surgailių jis...

Tėvas klusniai atsikėlė nuo suolo, nuėjo prie durų ir jas atidaręs šūktelėjo į kiemą:

– Kazimierai, a Kazimierai, senelė sako, nesusidėk kermošiuje su kokiais pusberniais. Žinok savo vietą!..

– Žinau, jau žinau! – nepatenkintas Kazimieras numojo ranka ir, paėmęs akmenį, piktai sviedė į žvirblius, kurie čežėjo kanapėse, čia pat už statinių tvorelės.

O Gabrys, mane sutikęs, tuojau išpasakojo viską. Ir kaip dėdė Nikodemas atnešė laikrodį, ir kaip jį atidavė Kazimierui, ir kaip užsuko.

– Kai aš būsiu didelis, – išdidžiai jis pareiškė, – pats tokį laikrodį sau pasidirbsiu...

Aš žiūrėjau į Gabrį nustebęs ir, žinoma, nė trupučio neabejojau, kad užaugęs Gabrys tokį laikrodį sau pasidirbs...

– Dėde, a dėde! – iš susijaudinimo garsiau negu reikia šūkterėjo Kazimieras Nikodemui: – Laikrodžio nebėra!..

– Ką? Kaip... nebėra?..

Buvo pusryčių metas, pirmadienis. Kazimieras, grįžęs iš darbo, neiškentė nepasidžiaugęs laikrodžiu. Nuėjo jis į kamaraitę, įkišo ranką į liemenės kišenių – tuščia! Iškratė kišenius, apžiūrėjo aplinkui – niekur nėra! Tada jis taip išsigando, kad, nieko nelaukęs, tuojau nubėgo pasiguosti dėdei Nikodemui.

– Kada paskutinį kartą turėjai laikrodį? – paklausė Nikodemas, atsiminęs anuos laikus, kai, senas kareivis būdamas, panašius reikalus mitriai tvarkė.

– Grįžęs namo, čia, gonkelyje, – smakru parodė Kazimieras gonkelio linkui.

– Ar prieš vakaruškas, ar po?

– Po. Po vakaruškų. Tyčia norėjau sužinoti, kada atsigulu.

– Nu?

– Laikrodis buvo tvarkoje. Dar paklausiau –ėjo smarkiai...

– Nu?

– Nežinau ir pats... – visai sumišo Kazimieras.

Jie abu įėjo į gryčią.

– Laikrodis dingo!.. – pats Nikodemas pareiškė garsiai.

– Vaikeli, kaipgi tu neapsižiūrėjai? – sudejavo motina, išsigandusiom akim žiūrėdama į Kazimierą.

– Jis čia nekaltas, – labai ramiai ištarė Nikodemas. – Aš jau žinau...

Suprantamas nerimas apėmė visą šeimyną. Bet Nikodemas kietai ir tuo pat metu paslaptinai ištarė:

– Nebijokit! Laikrodis tuojau atsiras...

Gabrys grįžo nuo galvijų pusryčiauti kaip visados gyvas ir linksmas. Greitomis kieme, prie šulinio, nusiprausė ledo šaltumo vandeniu ir bėgte nuskubėjo pusryčiauti. Pakeliui prieangyje pasitaikiusį katiną už sprando sugriebęs, mikliai permetė per savo galvą ir tuojau atsigrįžo pažiūrėti, kaip šis, labai nustebintas, apsvirtė ore ir vis dėlto visom keturiom kojom nukrito į aslą ir pasipurtęs smarkiai puolė į kampa.

Žinoma, šiuo nuotykiu buvo abu patenkinti: Gabrys džiaugėsi, kad jam taip pavyko katiną per galvą permesti ir kad katinas, kaip jis ir laukė, nukrito ne kitaip, tik ant savo kojų; o katinas, atsidūręs kampe, blizgėjo akimis, kad nuo Gabrio, kurio visados pravartu pasisaugoti, šį kartą dar taip lengvai atsikratė...

– Gabriuk, – lėtai pašaukė dėdė Nikodemas, ir galima buvo pamanyti, kad meiliai besišypsodamas – tokia ypatinga jo niūriame veide, kabančių raukšlių išvogotame, dabar pasirodė šypsena. – Eik čia, Gabriuk, ką aš tau pasakysiu...

Ir dėdė Nikodemas, kartu ir Kazimieras, nusivedė Gabrį į arti esantį svirnelį.

Aneliutės akys buvo dar labiau išsigandusios, jos tarytum permatomi, laibučiai piršteliai sau atskirai kiekvienas kaip gyvi paeiliui vis judėjo...

Gabrys, supratęs, kad jį veda į svirnelį, ir nieko pikta nenujausdamas, net pirmas ten nubėgo ir pats paslaugiai išmargintas svirnelio dureles atidarė.

– Sakyk tu man... – pirma atsisėdęs ant čia pat stovinčios lovelės krašto, labai jau lėtai pradėjo dėdė Nikodemas, – ar tu nematei kartais laikrodžio, nu, kur aš vakar štai Kazimierui padaviau?

Gabrys išplėtė akis, pažiūrėjo į vieną, pažiūrėjo į kitą ir jau neramus tyliai atsakė:

– Ne... mačiau...

– Sakyk tiktai, ne-ma-tei...

– N...e!..

– Tu, Gabry, geriau atiduok! Gal tu jį tik pažiūrėt paėmei? Tau nieko nebus. – Vis ypatingai šypsojos dabar toks rėsvas Nikodemas. – Geruoju... atiduok...

– Kad aš nežinau!..

– Žalty, prakeiktas! Ar atiduosi laikrodį?! – staiga baisaus pykčio perkreiptu veidu, matyt, pats save varydamas į pasiutimą, suriko dabar šiurpus Nikodemas ir nutvėrė Gabrį už marškinėlių.

– Dėdžiuk, nemušk!.. – suriko ir Gabrys.

Bet Nikodemas jau taip buvo įsiutęs, kad nieko nebesakydamas pavertė Gabrį ant suolo ir liepė Kazimierui:

– Imk virvagalį!..

– Ujuj, ujuj!.. – tyliai ir skausmingai suvaitojo Gabrys, laukdamas pirmojo smūgio. O paskui jis nieko nebesakė, tik dantis sukandęs, kad net Kazimieras ir dėdė Nikodemas negirdėtų, viena gaida – jokia raide nepavaizduojama – tyliai ūkė...

Iš svirnelio girdėjosi kietai, lygiais protarpiais tariami Kazimiero žodžiai:

– Kur laikrodis? Duok laikrodį! Kur laikrodis? Duok laikrodį! Kur laikrodis? Atiduok, rupūže!..

O tais protarpiais Nikodemas vis ramiai, vis lėtai ir neskubėdamas įterpdavo pilnu pasitikėjimo balsu:

– Nesmarkauk, pri-sipažins... Nesmarkauk, prisipažins...

– Kazi-i-imierai! – nesavu balsu klykdama kiemu bėgo Aneliutė į svirnelį. – Čia tavo laikrodis!..
Kazimierą Aneliutė rado pakelta ranka. Ir tą ranką, pastyrusią sakytum kokį pagalį, jis nuleido žemyn.

– Kur tu jį gavai? – pakilo nuo lovelės nenumanomai nustebeš ir sumišęs, pasigailėjimo vertu veidu dėdė Nikodemas.

– Kazi-miero lovoje, šiauduose!.. – kūkčiodama atsakė Aneliutė ir nesulaikomai pravirko.

– Žaltys prakeiktas! – jau visai be reikalo ir be prasmės susikeikė Kazimieras, nežinodamas, kur staiga padėti savo pyktį. – Šiauduos tai ir nežiūrėjau... – Drebančia ranka jis paėmė laikrodį, paklausė, prie ausies pridėjęs, ir liko taip kurį laiką, nežinodamas kas veikti.

* * *

Gabrį netrukus radau už daržinės, kur jis dažnai kapodavo žagarus. Alkūne pasirėmęs sąsparos, veidą rankovės įlinkime paslėpęs, jis stovėjo nusigrįžęs į sieną ir nekrusterėjo. Aš pastovėjau sumišęs ir jau norėjau bėgti atgal. Man baisu buvo pamatyti dabar Gabrio veidą. Bet jis, pajutęs, kad aš čia, staiga atsigrįžo. Ir aš pamačiau jo sausą veidą, sausas, tik išvargusias akis. Mane neišpasakytai sujaudino ir išgąsdino, kad jo veidas dabar lygiai toks pat kaip visados.

Nieko naujo jame nesimatė, nors aš ir tikėjau kažką ten rasti. Čia pat atėjo ir Kazimieras. Atnešė vis dar drebančiuose pirštuose papirosą:

– Še, Gabry, rūkyk... Vakar pirkau... kermošiuje...

– Rūkyk pats... Tau bus maža... – tyliai ir ramiai, vis tom pačiom sausom akim į Kazimierą pažiūrėjęs, atsakė Gabrys.

Kai mudu likome vėl vieni, aš, nežinodamas nė ką dabar kalbėti, nevykusiai paklausiau:

– Tai tu nepyksti... ant Kazimiero?

– Turi valią!.. – atsakė Gabrys ir, pasitaisęs juostą, lėtu savo žingsniu vėl nuėjo padaržėmis prie savo galvijų...

Tą valandą man buvo neaišku, ką čia Gabrys manė. Nenuvokiau jo būsenos. Ir reikėjo ištisų dešimtmečių, kad ir pats Gabrys, ir visa vos vienos kartos atstumu iš baudžiovos išsprūdusi gimtoji šalis atsistotų prieš tavo akis gyva, aiški kiekviena savo gysla, kiekvienu savo nukankintos širdies krusterėjimu...

PAVEIKSLAS PO STIKLU

Suruošė mane kelionėn.

Siuntė mane į miestą mokyti. Atėjo graudžios paskutinės mano dienos kaime. Reikėjo su visu kuo, kuo aš lig tol gyvenau, galbūt visiškai atsisveikinti.

Patraukia papučia platūs vėjai įstrižai laukus, padriekia patiesia tuos voratinklius, kurie lengvi ir išmislingai vingiuodami lekia patys ore, kabinasi rugienose, įstringa tarp kadugių krūmų, pakimba ant galadaržių tvorelės ir tave bėgiojantį laukuose apnarplioja, švelniai pabraukia per skruostą ir užkliūva už blakstienų taip pat...

Pakrūmės. Pūgžliukai upelyje. Kielės ir pempės galalaukių dirvonėlius. Laukinės, sunarpliotos, kaip išdykusio kačiuko sutaršytas kamuolys, dygiom šakelėm obelaitės, pilnos rūgščių obuoliukų, neįkandamų, ir paslaptingi, taip sunkiai sugaunami širmonėliai.

Viskas čia pasilieka.

Man vis rūpi dar kartą viską pamatyti. Gabrys pradeda žiūrėti į mane nenuslepiai pagarbiai. Man smagu, kad jis tiek taurus, jog nepavydi man, bet džiaugiasi, mane išleisdamas. Jis liks čia, jo gyvenimas aiškus, prie žemės, su galvijais, miškeliuos ir dirvonus. O manęs turbūt laukia kažkas nauja ir nepaprasta. Bet kas? Aš jam žadu, kad grįšiu atgal ir išpasakosiu, kas ten yra, tame mieste, kurio mes abu su Gabriu nepažinom ir lig tai dienai nebuvo matę.

Tarytum nujausdamas, kad viso, kas šiandien yra aplinkui mane, daugiau jau nematysiu, žiūriu, sakytum į kokį paveikslą už storo ir šalto stiklo.

Įbedu akis ir viską užmirštu.

Štai debesys – tie svečiai, visame savo puošnume balti balti, saulės spinduliuose pasinėrę, atėjo į dangaus paskliautę, nusileido maloningai prie pačių rugienų, prie alksniukų ir neramių sausų viksvų.

Ir plaukia dangum debesys, vis plaukia. Tu nematai, nepastebi. Tau rodos, jie vietoje kabo. Bet tu žinai, kad jie plaukia ir vis keičiasi. Grįžterėk į tą patį debesį po pusvalandžio. Jo jau nebėra. Arba jei jis buvo kaip katinas atsitūpęs ir jei net tos dvi jo stačios ausys ryškėjo, ir jei net katino ūsus tu galėjai baigti įsivaizduoti, tai dabar dar gerai, jei jis tau primins kokio senioko žilą barzdelę.

O dirvonėlyje, tylumoje, štai atsigula karvutė. Atsidūsta ji iš visų savo didžiulių vėdarų ir, orą savo drėgnomis šnervėmis patraukusi, pradeda lėtai gromuloti. Jau malonus jai dabar snaudulys, jos akys netyčia prisimerkia. Žaliamargė lenktaragė, ilgauodegė karvutė be veislės, be kilmės, anūkė anų karvių, kurios kažkada braidė laukuose niekieno neprižiūrimos ir nevarinėjamos. Tylu. Joks garsas nejudina dirvonėlio. Tik gal sušnarės gretimam gojelyje drebulės viršūnė. O jei čia pat prie žemės sujuda alksniuko šakelė, tai greičiausiai kaltas kiškėlis neišmanėlis, kurs, vanago iš guolio išbaidytas, pats dabar nežino, ką bedaryti nei kokį reikaliuką pirm visa ko atlikti.

Dirvonai niekieno nearti. Dirvonus niekieno nesėtos ir neaugintos liesos smilgos, uogienojai, samanės ir tie neišvengiami šen ir ten pabarstyti zuikio poterėliai. Čia tik rasi seniai seniai galvijų pramintą lengvai vingiuojantį takelį. O štai rausyklė. Kaip ji čia atsirado? Ar tas laukinis šernas, kur naktimis vienas čia laisvai šeimininkauja, ją išrausė? Naktį dirvonėlyje tamsūs šešėliai ir rūkas. Ir jeigu tik vienas lapas sušlama, šernas jau atsargiai uosto ūkanotą orą ir įspėjamai ūkauja. O gal ten toli, kaimelyje, išaugęs liesas, amžinai alkanas ir neramus deglas kuily, kurs nedaug kuo skiriasi nuo paties šerno, čia buvo kada atklydęs?

Papučia kokia paklydusi vėjo srovė. Smilgos liūliuojamai švilpauja, sutartinai pasilenkdamos prie samanų vis bangomis, vis bangomis, greitai nubėgančiomis paskui viena kitą lig pat dirvonėlio krašto. Vėjas patraukia, vis patraukia tą pačią labai ramią, viską gydančią gaidą. Atskrenda kažin koks paukštelis pilkas ir, nieko nesiklausęs, nutupia karvutei ant lenktojo rago... Žaliamargė negrįžteri, nė savo apšepusia ausim nepajudina, jei tik tuo metu jai kokia muselė neįkyrėjo...

Gabrys vieną minutę klausos, o paskui nugirdęs, kaip ten už dirvonėlio upelis čiurlena, tyliai man sako:

– Girdi, laumė ragana našlaičių, apleistų vaikelių marškinėlius skalbia...

Visas kaimas. Visi žmonės, greta vienas kito, giliai į savo papročius, į savo darbą ir vargą įzmekę, jie kažin ko lūkuriuoja, pilni jiems patiems neaiškaus pasiilgimo...

Dabar reikia nuo jų visų skirtis. Jie lieka sau ir toliau dar kurį laiką gyventi, kaip jų tėvai, seneliai gyveno ir kaip siekia jų atmintis. Kas gi gali užmiršti tuos vėlyvo rudens ilgus vakarus su pasakomis, padavimais, vienas už kitą šiurpesniais. Jų prisiklausęs, būdavo, jau bijai į tamsą išeiti, vis rodos, tavo stveria ir stveria už alkūnės. Nesgi žmonėms daug kas neaišku, ir jie jau įpratę bijotis. Dieną, ir tai jiems dažnai sunku ir nejauku, tai ką jau kalbėti apie pačią naktį. Jei ne tas kitas, tai piktosios dvasios, kurių

visur pilna, pastos tau kelią, privers tave blūdyti ir – džiaukis, vargše žmogeli, jei dar gyvas ir iš jų ištrūksi...

Pilnas šis mažas pasaulis. Ne tik tie daiktai, kaip Jonas Krikštytojas prie upelio, griaustinio nuskelta viršūne gluosnis, tamsioji, pilna paslapčių jauja – tie daiktai, kuriuos kasdien štai matai, bet ir visa kita, ką tu pats savo vaizduotėje sukūrei ir ką jau radai seniai kitų sukurta, tie pasakojimai, tikėjimai, viskas vienodai gyva, artima, neatskiriama nei nuo tavęs, nei nuo viso šio gyvenimo...

Permetu akim mūsų kaimo gatvelę nuo išgenos, kur stovi aukštas, angeliukais išpuoštas kryžius, lig antrojo galo, ten graužinėlyje. Visa ši gatvelė įvairiom tvorom, kas kokią galėjo ir kokią sumanė, gražiai atitverta. Ir sodybos viena nuo kitos vis tvoromis atbrauktos.

Čia pat prie gatvės gryčia, priešais svirnas, o toliau tvartai, daržinės, klojimai, pašiūrės, kur stovi seni aviliai, suvažinėti ratai. Visos trobos jaukiai medžiais apgultos. Kleveliai, uosiai, šermukšniai, išsirangę apsamoję obelys, aukštos kriaušės su inkilais, kuriuose pavasariais taip jaukiai švilpauja špokeliai.

Tarytum nujausdamas, kad ateis ir netrukus jau toks laikas, kada tos visos tvoros iširs, ir darželiai, kur vaikišku smalsumu spoksojo žiedai, o rudeniais degė liepsnojo gelsvai rausva ugnimi tos gajos, iš darželio kūpančios nasturcijos, – tie visi darželiai bus išmindžioti, trobos išdraskytos. O kaimo jaukios ir tau kiekvienu vingiu pažįstamos gatvelės vietoje tik pasiliks vingiuotas keliukas su krūmų liekanomis, su molio ir plytų krūvomis abipus kelio... Nebesigailėdami medžių, ūkininkai, apleisdami sodybas, iškirs juos, o jeigu liks koks gluosnis, tai jis liks kreivas, toks pavargęs, senas ir jau niekam pasaulyje, net tam kietam savininkui ūkininkui, kurs skiedras ranka surenka ir žagarus iš tolimo lauko saujoje atsineša, – jau nebereikalingas.

Bet tose galalaukėse, dirvonėliuose, paraistėse, kur zuikeliai, pempės ir žebenkštės gyveno, nuogam lauke prasidės vargas naujakurių gyvenimas. Ten atsiras trobelės vargingos, nes nuogos, be medelio, be tvoros, iš visų pusių piktai visų vėjų galandamos. Dideliu sielvartu žiūrės tas naujakuris, vienas likęs, į dirvą ir vis galvą suks, kaip čia daugiau iš jos naudos gauti, o gyvuliai vargs kartu su juo, vis naudos kad daugiau būtų! Bet gyvenimas dabar jau toks, kad vis tiek daug ko trūksta, vis trūksta...

Gal jaučiau tada, kad paskutinį kartą matau tokį kaimą ir jo šimtmečiais susiklosčiusį, rodos, nepajudinamą gyvenimą. Klausais vakarais dainos, kuri iš lauko atplaukia atliūliuoja ir sužadina tą ilgesį, kurio jau tu visą savo gyvenimą daugiau nebeužmirši, pasiilgsi, nuo kasdienių savo rūpesčių akis pakėlęs atsikvėpsi giliai ir kažin kada, jau nieko nebeturėdamas, pasidžiaugsi, jog anuomet šį bei tą gražaus turėjai... Ir kas tave žino, galbūt tu manysi, kad anais laikais tu ir supratai, kur yra toji žmogiškoji laimė...

Patraukia papučia įstrižai laukus platūs vėjai, užkabina ir paneša kartu su savim tavo mintis, kurios štai klusniai kiūtina lauko keliutomis, pro beržynėlius, žiemą vasarą baltamarškinius, pro tuos vilkaraisčius, kur baugu, bet ir gera, kai reikia pasislėpti, per anuos dar neišdraskytus kaimelius, medžių žalumu apkūpėjusius, kvepiančius radastom, juoda rugine duona, šieniu ir tais neišvengiamais tvarteliais su aviukais ir paršiukais.

O man štai reikia ruošti kelionėn...

Susirenka ir po vieną, ir poromis mano karveliai į pastogę, i tuos iš šiaudų nupintus kaip sūrmaišiai vienu smailu galu lizdus, pakabintus tyčia, kad katės jų napasiektų. Rūpestingai karveliai burkuoja, plazda skraidydami nuo vieno lizdo prie kito savo neramiai švilpaujančiais sparneliais. Paskui aptyla, tik gal kuriame lizde vienas suspurdės, kitas vėl atsilieps. Visi jie namie. Ir jiems visiems gera. Čia pat ir harmonika nuo prieklėčio. Apie ką ji šneka? Ką ji tau šį paskutinį vakarą pasakoja, vis linkdama į liūdesį, vis gaudindama tave ir vis didesnę pasiilgimą žadėdama.

Laukia tos dienos, kada galėsiu išvažiuoti. Kaipgi? Mane veža į miestą, ir ten manęs laukia naujas, nepatirtas gyvenimas. Reikia suprasti: mažas berniukas vežamas mokytis, o mokytis šis mažas berniukas taip trokšta!.. Bet kai atėjo ši paskutinė diena, aš ir sumišau.

Nei aš žinau, ką su savim pasiimti, nei ką palikti! Kad gi palieku viską, kas man šiandien yra brangu! Sudėjau savo daiktus. Gaila palikti savo piešinius. Štai mūsų berželiai, augaloti, palaidom nusvirusiom šakom, per kurias rudeniais lietaus lašai, vienas kitą pralenkdami, rieda rieda, kol pasiekia tos svyruojančios šakelės paskutinį pumpurėlį ir dideliu lašu krinta žemėn. O štai čia stogo žirgeliai, kaip jie atrodo, kai į juos žiūri iš apačios. Žirgeliai, galvas panertę, skrieja padebesiais, tarytum neseniai girdėtoje pasakoje, jie lekia nematytu ir neįtikimu šuoliu, skuba karalaitę iš nelaisvės išvaduoti...

O motutė į mano kuparėlį vis deda savo nuožiūra viską, kad aš ten, mieste, kuo ilgiau sotus būčiau ir kad man ten ne taip baisiai ilgu būtų.

Nerami naktis. Šiurpūs sapnai ir vėjai, kurie užauna aplink sąsparas ir sodo šakose kelia neišpasakytą, šiandien nenumaldomą nerimą. Šaltokas rytas mane pažadina. Ir aš virpančiomis rankomis velkuosi, prausiuosi ir valgyti pasodintas – negaliu valgyti! Nežinau, kas bus. Noriu žinoti ir kuo greičiau, kas ten manęs laukia. Ir bijau. Ir skubu, ir drebu, ir raginu, kad greičiau važiuotume, ir kokią minutę saldžiai sau vienas pagalvoju:

– O kad nereikėtų visai išvažiuoti? Pasilikčiau visam laikui čionai. Būtų viskas aišku. Ramu. Ir kodėl aš ten dabar taip veržiuos?

Įsėdu į šieno ir šiaudų minkštai priklotas vežėčias. Žiūriu: pro tvorą, nedrįsdamas artyn priėti, Gabrys. Mano mieliausias bičiulis, kokio per visą savo gyvenimą niekadus jau neturėsiu. Ir kodėl aš tuo metu neiššokau iš vežimo, kodėl aš nepribėgau prie jo, nepasakiau dar vieno kokio gražaus, na visai paprasto žodžio, kad ir:

– Sudiev, Gabry! Tu mano geriausias bičiulis. Ir aš tavęs niekadus neužmiršiu...

Pažiūrėjau į jį tik sėdėdamas vežime. Buvau susirūpinęs? Ne čia priežastis. Greičiausiai koks neišmanėliškas drovumas parodyti neįprastą švelnumą mane sulaukė. Net nusigrįžau, nebenorėdamas daugiau savęs jaudinti.

Išvažiavau gal tik vieną kartą liūdnai grįžterėjęs, norėdamas atmintin viską įsidėti. Bet ir tą vieną kartą grįžterėjęs, nepažiūrėjau tiesiai į tą vietą, kur, žinojau, pro statinių tvorą, drovus ir tylus, nė trupučio, taip pat žinojau, už mane ne mažiau sujaudintas stovėjo Gabrys. Jis laikė abiejose rankose tvoros statinius sugniaužęs. Kaip dažnai gyvenime būna, ir tuo metu, kai tu esi kuo susirūpinęs, ypatingai sujaudintas, tau nei iš šio, nei iš to krinta dėmesin koks atskiras, rodos, pašalinis, visai neesminis daiktas ar vaizdas. Taip atsitiko ir šiuosyk. Gabrio rankos! Nuo gausių ir įvairių darbų jos neišpasakytai sužalotos. Keliais atvejais ar peiliu, ar aštriu akmeniu, ar kalnu, ar pagaliau dalgiu visos supjaustytos. Pirštai apdaužyti, kai kurios nagos įskeltos, kai kurios, vargšės, susiraičiusios. Visur pūslės, suvėlės, oda atšerpėjusi. Daugybę kartų mirkytos visokiuose vandenyse, žemėmis, dulkėmis ir tuo ypatingu Gabrio jaukiu prakaitu vis atsiduodančios. Mielos stiprios rankos, iš kurių paleistas akmenukas zvimbdamas lekia. O jei vandens paviršiumi Gabrys paleidžia plokščią akmenėlį, tai „prisiūdavo daugybę sagų“, kaip Gabrys sakydavo. Ir aš išvažiuodamas, nors nežiūrėjau ton pusėn, bet jaučiau, kaip stipriai tvoros statinius sugniaužęs dabar ten stovėjo Gabrys, kurį štai paskutinį kartą aš mačiau...

Kol važiavome siaurais lauko keleliais, šalikeliuos augančių medžių šakos vis braukdavo man per veidą, ir vis reikėjo jų pasisaugoti. Tą aplinkybę aš atsimečiau geriau negu daug ką kitą, rodos, svarbesnį. Čia buvo mieli, man gerai žinomi medeliai.

Pasibaigė pažįstami laukai. Važiuojame tylėdami. Motina pati mane palydi ir vis arklį ragina. Ir ji, matyt, kaip ir aš baiminasi, kad nepavėluotume.

Visai nelauktai ir greit mūsų vežimo ratai pradėjo dardėti per miestelio grindinį. Įsukame į didoką, svetimu šutu atsiduodantį žydo kiemą. Jankelis, visoje apylinkėje garsus, ilgu, tepalais ir dar

kažkuo išteptu juodu apsiaustu nuolatos vilkėdamas, kieme mus sutiko. Jis buvo tos, anuomet garsios karetkos, kokių dabar jau niekur Lietuvoje turbūt neberasi, savininkas. Šita karetką (žmonės paprastai ją vadindavo „diližanu“) ir turėjo mane nuvežti į miestą.

– Ar tuojau išvažiuoji? – klausia Jankelį motina.

– Tuojau, tuojau, – paskubom žada Jankelis. Ir vėl žydiškai barasi su saviškiais, o gal tik taip atrodo susirūpinęs Jankelis. Bet šį rytą, reikia manyti, Jankelis turėjo labai daug visokių rūpesčių ir išvažiuoti neskubėjo, nors matė, kad mes jau ilgai laukiame.

Dėl tos priežasties pasidarė nuobodu. Ir aš ėmiau dairytis po kiemą, kuriame buvo pilna žydukų. Spėjau, kad tai Jankelio vaikai. Tvarkingi žyduki, visi su „ciceliais“. O kuriam iš po nosies pasirodydavo kas nenumatyta, tai motina, keistai susivėlusiais į vilokiuką svetimais plaukais galvą pridengusi, tuojau prie to vaiko atsirasdavo ir savo žiurstu taip mitrindavo nosį, kad jis turbūt pasigailėdavo, vargšelis, kam iš viso nosį turi, ir gailiai suinkšdavo. Žyduki, kaip avinukai, visi juodaplaukiai, visi garbanoti, visi vienas į kitą panašūs ir neatspėsi net, kuris jų vyresnis.

Pradėjo rinktis keleiviai. Kaimo moterėlė už rankos atsivedė liesą, aprišta galva berniuką, atėjo gelsvais ūsais, juodu kaspinu apvedžiota trumpa miline apsilikęs stambokas vyras, pusamžis ūkininkas. Kiek palaukęjus, didelio būrio palydovų apsupta, atskubėjo miestelio pana, matyt, senmergė, geltona skrybėlė, šilkinėmis sukniomis, margu lietsargiu rankoje. Jos skrybėlė aksominiu juodu kaspinu perrišta, ir tas kaspinas pasmakryje sumegzta.

Pagaliau į Jankelio kiemą įsuko kaimo vežimas, toks kaip ir mūsiškis, minkštai šieno ir šiaudų priklotas. Ir tame vežime, greta kaimo vaikino, kažin kokio ilganosio skaisčiaveidžio, sėdėjo puošnus aukšto ūgio, taip pat ilganosis, bet jau kilnus ponas, kuriam ne tokio vežimo, bet tikros bent pora arklių kinkytos kariatos reikėjo. Kieta šiaudinė skrybėlė, kaip tais laikais miesto ponai nešiodavo, akiniai be rėmų pririšti prie juodo, ilgo nukarusio kaspino, kurs vis siūbuodavo labai iškilmingai, kai tik ponas pajudindavo savo galvą. Geltoni batai, kelnės tokios dryžos, šviesiai margos, tikros poniškos, o apsiaustas kuniško tauraus audeklo.

Tada Jankelis jau rimtai subruzdavo. Ėmė garsiau šūkauti, smarkiau subarė savo padėjėją ir tempte ištempė už pavadžių liesus, bėrus, išsišovusiais šonkauliais du kuinus iš čia pat esančios pašiūrės.

Motina susirūpino mano daiktais ir vis prašė Jankelį, kad tvarkingai viską nugabentų. O atsigrįžusi į mane, kai jau metas buvo sėsti į karetką, sunkiai atsiduso. Ji rūpestingai į mane pažiūrėjo ir, greičiausiai nenorėdama savo mintis garsiai išreikšti, dar kartą tyliai aiškino, ką ir kaip turiu daryti. Ir aš mačiau, kaip jai sunku buvo pirmą kartą gyvenime su manim dabar išsiskirti. Neramia širdžia ji išleidžia savo vaiką į tolimą ir baugų jai miestą. Greičiausiai dabar ji galvoja, kad, šiandien su savo vaiku atsiskirdama, galbūt jo neteks, jis atsitolins, gal visai dings. Todėl šiandieną ir nerami jos širdis. Ji nieko jausmingo nepasakė. Tik jos veide buvo nerimas ir širdgėla. Mačiau, kad ji tuojau pravirks, ir bijojau, kad neverktų, nes ir man peršėjo gerklėje. Bet ji čia pat padarė tyčia rūstų veidą ir staigiai niūktelėjo man į pašonę savo kietu nykščiu:

– Bent nesusidėk mieste su kokiais palaidūnais! – Ir jau nieko nesivaržydama gailiai pravirko, nusisukusi į savo vežimą.

– Neverk, motin! Greit vėl atvešiu. Bus sūnus mokytas. Pati džiaugsies, – pro šalį prabėgdamas paguodė Jankelis.

MOTUŠĖS PYRAGAS

Mažas sąmyšis: visi lipo į karetką, dėlėjo savo daiktus ir susirūpinę tarėsi. Miestelio pana pati pirmoji pasiskubino įsėsti, ir jos gausios palydovės, smarkiau už visus kalbėdamos, linkėjo jai laimingos kelionės ir vis prašė perduoti linkėjimus. Daug tų linkėjimų.

Pačiu paskutiniu metu dar atsirado keli žydai keleiviai. Vieni įlipo į viršų, kur jau buvo atsisėdęs ir pats Jankelis. O akiniuotas ilgabarzdis, ilgu apsiaustu pirklys, pasibaręs saviškai su Jankeliu, įsispraudė į mūsų tarpą.

Jankelis apuko botagą aplink galvą ir patraukė vadžias. Karetka sugirgždėjo, pasijudinsi iš vietos. Miestelio pana, kartu ir kaimo bobutė pamaldžiai persižegnojo. Atsiduso kaimo moterėlė, o kiek palaukusi atsiduso ir toji pana, padarydama labai jau nekaltą veidą ir savo lūpytes sumažindama taip, kad iš jų jau nieko nebeliko...

Išvažiavome.

Mūsų toji pana ilgai buvo nerami. Ji štai čiupt savo sakvojažą – ar vietoje? čiupt pintinėlę, čiupt ryšulėlį... Paskui pasitaiso šnarančias šilkines suknes, palaukia ir kažką pagalvojusi – vėl čiupt sakvojažą, pintinėlę, ryšulėlį. Jaukiausiai jautėsi žydai keleiviai. Jie, kai tik įsėdo, tuojau linksmi pradėjo tarp savęs klegėti, kvatojos ir vis įtikinėjo vienas kitą. O tie visi nejudę keleiviai, kaip aš, buvome tylūs ir nejaukiai susigūžę.

Aukštasis ponas pasitaisė savo akinius, pasirėmė smakru ant gražios, sidabrine rankena lazdos. Lėtai permetė savo įdėmiu žvilgsniu visus paeiliui keleivius. Jo akys geraširdiškai šypsojos, o akiniai linksmi žibėjo, atspindėdami arba keturkampį karetkos langutį, arba tabako spalvos pirklio, kurs kaip tik priešais sėdėjo, barzdą. Tuojau akiniuotasis ponas pradėjo kalbinti visus keleivius nuosaikiai juos klausinėdamas, kur jie važiuoja ir net kokių reikalų. Tuo būdu ir aš, atsidėjęs klausydamasis tų kalbų, turėjau progos visus keleivius ir jų reikalus pažinti.

Gelsvais ūsais, juodu kaspiniu apvedžiota miline apsivilkęs, plačiaburnis ūkininkas, pasirodo, važiavo į teismą. Turėjo, anot jo, bylą. O kai pradėjo jis pasakoti apie savo bylą, tai greit užsidegė, matyt, buvo įjunkęs apie tą savo bylą kalbėti. Ir mes sužinojome, kad jis teisėsi su „starovierais“ – sentikiais dėl žemės sklypo ir dėl ežeriuko, kurį šie atėjęnai jam norį atimti. Ir jis niekaip negalįs rasti teisybės. Kiek jau kartų važinėjęs į teismus ir vis... Bet akiniuotasis ponas jo jau nebeklausė. Jis maloniai nusišypsojo šilkais šnarančiais panai, ir ji mielai išpasakojo viską. Pirmiausia, jos sesuo gyvenanti mieste. Ji esanti ištekėjusi už vaistininko ir labai gerai, labai gerai gyvenanti. Ir jos abi net penketą metų nesimačiusios. Ji taip pasiilgusi. Na, be to, dar kaip tik dabar pas ją krikštynos. Ir pana, užmiršusi padaryti mažas lūpytes, jau visai plačiai nusišypsojo.

Kaimo moterėlė buvo klusni. Jeigu jau toks ponas ir dar taip maloniai klausia, tai reikia viską išdėstyti.

– Vaikai štai sūnui išmušė bežaisdami akį. O tų kaimynų vaikų išdykavimas! – aiškino ji. – Pradžioje akis tik paraudonijo, maniau, praeis. Bet paskui vis blogyn. Sutino visas veidas. Vaikas kaip galviją, – anot jos, – naktimis bliauna, negali apsiklaudyti. Išsigandau: ištekės akis, ir tiek!.. Nuvedžiau pas felčerį. Numojo ranka. Liepė į miestą važiuoti, į ligoninę. Vargas su tais vaikais... – baigė moterėlė atsidusdama ir lyg atsiprašydama, kad be reikalo su tais savo mažmožiais tik painiojasi ponui akyse.

– Kaipgi tamsta taip?.. Taip negerai!.. Reikėjo tuojau daktaro šauktis. Matot, mūsų žmonės, – kreipėsi jis jau į visus keleivius. Ponas reikšmingai čiopterėjo lūpomis, parodydamas, kad nepagiria šitokio „mūsų žmonių“ apsileidimo.

– Na, o tamsta?

Ne iš karto supratau, kad taip iškilmingai ir neįprastai jau į mane patį kriepiamasi. Minutėlę dėl tos priežasties susiglūmijęs ir greitomis seilių kamuolį nurijęs, keliais žodžiais išaiškinau savo kelionės tikslą.

– Gerai! Mokslo žmonių mums reikia, – kaip iš knygos paskaitęs, pasakė ponas.

– Kunigas bus, – pro gelsvus ūsus šyptelėjęs, pridėjo ūkininkas, tuo metu sukdamas papirosėlį.

– Kapitan-ispravniko taip pat nebloga vieta! – įsiterpė ir žydas pirklys. – Visi pas jį. O žydelis tai tuščias neina...

Paskui prasidėjo ilga kalba tarp aukštojo pono ir žydo pirklio, kurs maloniai naudojosi proga šitaip gražiai pasikalbėti.

– O vielmožnas ponas, labai atsiprašau, – šauniai mandagus ir lipšnus išdrįso paklausti žydas pirklys, kur turit noro važiuoti?

– Dešimts metų buvau čia nebuves! – kalbėjo ponas, akiniais blizgėdamas ir, matyt, pats jausdamas malonumą apie tai kalbėti, – aplankiau saviškius, seseris, brolius, tetas ir dėdes. Gyvenu tarp svetimų, tai nusibosta. Ot, pagalvoji, trūksta kažin ko, ir tiek... Na?.. Išgėriau naminio alaus, pasikalbėjau, apsidairiau... Gyvena žmonės, bet sunkiai. Supratimo dar maža. Daug reikia padaryt, tik nėra kas dirba... Na? Dabar vėl grįžtu į tarnybos vietą. Ar žinot tokį miestą – Kostroma?

– Labai poną atsiprašau. Ne! Oriol – Minsk – Pinsk – žinau. O Kostroma? Ne, nežinau, – atsakė žydas pirklys, du pirštu sudėjęs ir jais savo kalbos taktan modamas. Jis saldžiai šypsojos ir tarytum atsiprašinėjo, kad tokio miesto kaip Kostroma, deja, nepažįsta.

Paskui pirklys rado naują sau malonią kalbą. Jis ėmė teirautis:

– Ar ponas, labai atsiprašau, nepažįstat pono Pšezdzieckio? Ne? – nepaprastai nustemba jis. – Labai gaila. Tai geras ponas.

Paskui jis vis patylėdamas ir pagalvojęs klausdavo:

– O... ponas, labai atsiprašau, ar pono Pemernackio nepažįstat? Irgi ne? Labai geras ponas. Duoda žydeliui uždirbti. Nu, o pono Balsevičiaus? O... pono Daunaravičiaus? O... pono, palaukit, pono... kaip jis?.. A! Pono Sartatavičiaus? Nepažįstat? Labai gaila. Geras ponas!..

Ir žydui pirkliui visi ponai buvo „geri ponai“. O kuriais jis ypatingai buvo patenkintas, tai dar pridėdavo: „Labai geras ponas. Duoda žydeliui uždirbti“.

Tokiu būdu buvo išskaičiuoti visi didelės apylinkės dvarininkai.

Pasidarė ilgu. Keleiviai sėdėjo apsiblausę. Jankelis jau arklius kartą, iš pakelės upelio kibiru vandenį atnešdamas, girdė. Mes girdėjome, kaip jis švilpavo, kad arkliai geriau gertų. Keleiviai nepatenkinti rangėsi, o tos kelionės dar neįpusėjo. Bent taip pasakė žydas pirklys: „Kai pravažiuosim Šunelgą, tai bus pusė kelio“.

Pirmoji pradėjo toji senstanti panelė iš miestelio.

Ji atrišo savo ryšuliuką ir išėmė vištos kulšį. Kaip viliojamai ji ruošėsi užkandžiauti, galima buvo spręsti jau iš to, kad, tik pačiupinėjusi vištos kulšį, ji jau skaniai nulaižė savo laibus, žiedais apmaustytus pirštelius. Čia nebuvo šiaip sau paprastas užkandžiavimas. Tai greičiau priminė kažin kokį atnašavimą. Tokia ji susikaupusi, tokia santūri ir kukli buvo; dažniausiai akis nuleidusi, truputį į kamputį pasigrįžusi, ji sėdėjo ir pamažu valgė. Valgė, kad mes nepastebėtume, jei tik mes buvome taip išauklėti ir pakankamai mandagūs. Po vištienos sekė pyragaičiai, bulkutės su spirgučiais, visoki skanėstai, vis atsargiai, tik dviem piršteliais paimami, nejučiom smailu liežuvėliu prieš atkandant palaižomi, kramtomi taip atsargiai, kad jokio įspūdžio mums nesusidarytų.

Pirklys žydas vis dėlto atsuko savo tabako spalvos barzdą į panelės pusę. Pauostė orą ir ūmai nutraukė savo užsitęsusią kalbą apie ponus, apie anuos gerus ponus, kurie „duoda žydeliui uždirbti“. Jo veidas pasidarė rūpestingas, jis sujudėjo savo vietoje, ir netrukus atsirado ant jo kelių staltiesėlė, o ant jos – kiaušiniai, pora svogūno galvučių ir geras kampas baltos kvietinės duonos. Kiaušiniai buvo kieti ir pirklio nulupti viliojamai blizgėjo. O valgė pirklys, taip pat savotiškos tvarkos laikydamasis. Atsikando jis kiaušinio, pabarstydamas geltonais trynio trupiniais dabar nuolat virpančią savo barzdą, atsikando svogūno, pagaliau atsikando duonos. Paskui vėl kiaušinio, svogūno, duonos! Svogūną jis krimto tiesiai iš galvutės. Ir tas svogūnas, nieko nebodamas, garsiai traškėjo jam tarp dantų.

Pastebėjau, kad panelė dar labiau nusigrįžo į kampą. O plačiaburnis ūkininkas ta proga šypsterėjo ir taip pat išsiėmė savo paprastą, bet, matyt, jam malonų užkandį: iš kišenius išėmė didžiulį obuolį, o iš drobinio maišelio, kurs buvo čia pat tarp jo kojų, – ant klevo lapų keptos kvepiančios kaimiškos duonos gabalą. Taip jis ir valgė: duoną pagardindamas stambiais obuolio kąsniais.

Pasidarė nuobodu. Įkyrėjo taip suspaustam sėdėti. Ratai čėža vieškelio žvyrum, Jankelis šmaižo aplinkui botagu ir, galima spėti, snausdamas, iš seno papratimo ragina arklius, retkarčiais tokiu neįtikimai laibu balseliu surikdamas „Nooo!“, kad aš dešimts kartų norėjau pro langą dirstelėti, ar čia tikrai Jankelio balsas. Vis ratai čėža, o svogūnai tarp pirklio dantų kriaukši. Nuobodu!..

Staiga aš pradžiugau.

Atsiminiau: ir aš turiu pyrago! Motutė vis kartojo atsiveikindama:

– Jeigu važiuojant norėsi valgyti, tai pyragas va kur, štai...

Žinau aš tą pyragą! Jis tik laukia, tas pyragas, kad tu jį krumsterėtum! O jis pabirs burnoje kutenančiais trupinėliais, kurie tuojau suminkštėję, pasileidžia ir, saldūs pasidarę, patys prašosi, kad greičiau juos nurytum! Ak, neiškeps, neiškeps jokia garsi kepykla ir pagal išmislingiausią receptą tokio pyrago, kaip motutė man kad iškepėdavo! Jis visas gelsvas, marguliuoja, tiesiog negailestingai, vargšas, skanumynų prigrūstas. O jo kvapas? Ir iš kur tas jo kvapas?

Žodžiu, pasiekiu aš pyragą, išsiimu. Ir paimu jį ne taip, kaip štai toji panelė kamputyje, ne dviem, tik visais penkais pirštais! Nieko kitaip, deja, neišėjo: gabalas per daug jau svarus buvo!

Ir štai va!

Kai aš jau ruošiausi prasižioti... Ir pats metas, galima sakyti, jau buvo prasižioti, nes pyragas jau buvo visai arti burnos... kažkas sulaukė mane. Kas čia buvo? Judesys? Garsas? Ne! Jokio garso nei aš, nei kiti keleiviai, be abejo negirdėjom. Niekas ir nekrusterėjo. Bet šiuosyk galima pasakyti: tas skudurais aprišta galva berniukas, kurs kaip tik priešais mane sėdėjo, be jokio garso skausmingai stenėjo! Pyrago vaizdas, greičiausiai, jo gyvenime neragauto pyrago kvapas, paėmė jį savo nelaisvėn! Jis buvo nugalėtas. Jo vienintelė akis net mirgančia šviesa žibėjo prie mano rankos su pyragu prijungta.

Menkutį tarpelį mūsų žvilgsniai susikirto. Man ir tai kažkaip nejauku pasidarė. O jis, mano žvilgsnio išgąsdintas, bejėgis pasiviro savo motinos rankovės linkui, tarytum tas laibas, net melsvas dabar kakliukas neišlaikė gausiai apraišiotos galvos svorio. Bet tos akies, vienintelės akies berniukas negalėjo, matyt, niekaip nepajėgė prieš visą savo troškimą nuo mano rankos atitraukti. Supratau, kad jis ne tik šiandien yra alkanas, bet visados nesotus. O tai, ką aš laikiau savo rankoje, jam buvo, spėju, negirdėta pasaka...

Neilgai viskas užtruko. Nežinau ir dabar nepasakysiu, kaip man galvoje atsirado mintis ir kaip toji mintis pavirto pasiryžimu. Tik aš tuojau visai paprastai ištiesiau ranką ir, duodamas pyragą, kaimiškai pasakiau:

– Še, imk!

Dar trumpiau reikėjo laukti, kol dvi liesos rankutės lygiagrečiai, kaip rogučių pavažėlės, išsitiesė ir taip stipriai čiupo pyragą, kad net liesi gelsvi piršteliai į minkštimą žiauriai susmigo.

– Ką tu, vaike! – išsigando motina, pamačiusi, kas dedasi.

Bet jau buvo vėlu! Jau pirmas didžiausias kąsnis, kokį tik jis galėjo sau įsivaizduoti, atkastas!..

Man pačiam, reikia prisipažinti, viskas labai nelaukta įvyko. Ir aš kurį metą likau nustebęs sėdėti.

Visi keleiviai staiga sužiuro į šią sceną. Žydas pirklys vieną momentą liovėsi kriaukšėti svogūną ir, lūpas sučiaupęs, išplėtė akis, kaip į naują šimtinę žiūrėdamas; ūkininkas, pasiruošęs atkasti obuolio, liko jį laikydamas ties burna, jau prasižiojęs ir rodydamas plačius kaip kumeliuko geltonus savo dantis. O tas aukštasis ponas pasitaisė akinius, grįžterėjo į mane, padėjo savo plačią, šiltą plaštaką man ant peties ir lėtai pasakė:

– Sakyk tu man! Iš tavęs išaugs vyras! Geras, galiu sakyti, vyras! Didelis vyras! Taip, mano drauguži! – lengvai priglaudė jis mane prie savęs.

Visi nutilo. Ir aš nežinau, ką mes visi būtume veikę, jei ne ūkininkas. Jis atsiminė obuolį, atsikando ir, geraširdiškai šypsodamasis, savo žemu balsu, kaip iš kubilo, pareiškė:

– Pralotas bus!..

Žydui pirkliui teko skubiai sukramtyti, kas buvo burnoje: kiaušinį, svogūną ir baltą savo ragaišį, nes jis negalėjo pražiopsoti tokios geros progos savo pastabą įterpti:

– Geriau tu būk kapitan-ispravniku! Visi žydėliai jam neša: vienas žąsiną, o kitas visą šimtinę! Žinai „katerinką“? – gudriai viena akim pamerkę žydas pirklys.

Tada visi keleiviai linksmai nusikvatojo, ir ši aplinkybė mane atpalaidavo nuo to nepatogaus dėmesio, kurio po akiniuotojo pono anos pastabos buvau susilaukęs.

Bet...

Čia pat klaida! Nedovanotina klaida, kurią atsiminęs, net pats vienas būdamas, parausdavau. Ilgai negalėjau užmiršti...

Tik išsižiojęs, pačius pirmuosius garsus tardamas, tuojau pajutau, kad mano balsas neranda atgarsio. Tuos mano žodžius, tiesiog mano tariamus garsus sugeria aplinka: senstančios panelės šilkinės sukniš, juodu kaspinu apvedžiota plačiaburnio ūkininko milinė, pirklio barzda ar dar kas. Bet aš nespėjau susilaikyti, tuo metu man atrodė, kad jau vėlu nutraukti pradėtą kalbą. Aš atsigrįžau į aukštą poną, pro savo blizgančius akinius palankiai į mane bežiūrintį, ir pasakiau:

– Gal ir tamsta nori... pyrago? Aš turiu dar...

– Ne! – pasakė jis ir nustojo šypsotis. Abejotamai pakreipė galvą ir kiek patylėjęs negarsiai ištarė:

– Dabar tai negerai...

Ir vėl tylėjo. O toliau jis kalbėjo, matyt, pasigailėdamas manęs, stengdamasis neįžeisti, tėviškai mokydamas, net vengdamas, kad jo žodžius kiti nugirstų:

– Dabar tai negerai!.. Nereikia taip daryti! Ką sau turi, nedalink bet tik kam! Pirmiausia, aš sotus. O kita vertus, neužmiršk, kad gyvenime taip sau, be niekur nieko... niekas kitiems neduoda, ką pats sau turi... Tau, draugužė, retai kas, kaip tu pirma padarei, ką nors duos... la-a-abai retai!..

Jis kalbėjo arti prie manęs pasilenkdamas. Aš taip buvau sujaudintas tuo savo nevykusi pasiūlymu, kad neįstengiau klausytis, ką jis kalba, tik lyg užkerėtas, akių neatitraukdamas žiūrėjau į jo akinius, kuriuose atsispindėdavo čia karetkos langutis, čia pirklio barzda.

Ir juo toliau jis taip tėviškai mane mokė, juo giliau jis mane įžeidė ir juo aiškiau aš jutau, kad likau vienas, toks neįgudęs, lengvai skriaudžiamas, vienas tarp svetimų... Jutau, kad ir jis pats svetimas, ir jo žodžiai tokie šalti, ledeliu apnešti... Tada jau supratau, kad reikia man išmokti su tais svetimais žmonėmis gyventi. Kitaip jie pasityčios iš manęs, vadins neišmanėliu...

O štai dabar aš tik troškau, kad jis mane paliktų ramybėje. Svarbiausia man buvo bloga, kad pats sau žinojau, jog teisingas gi jis! Ir moko jis taip, kaip šiose sąlygose pridera... Bet kad nesupranta, nenori ir turbūt negali jis manęs suprasti! Juk taip paprastas, nesugalvotas ir neapskaičiuotas buvo mano jausmas. Bet štai kaip negerai išėjo! Labai negerai! Ir kaip jautriai aš pergyvenu tą įžeidimą...

Gerklėje nepraryjamas kamuoliukas, kaktos kaulai spaudžia akis. Ar tik nepravirkau aš čia? Iš to susijaudinimo. Išsigandau pats. Tai buvo pirmas, man atrodė, visai neužtarnautas smūgis, likus vienam...

Tik prieš minutę aš buvau pajutęs, kad manyje bręsta kažin kokia nauja, smagi jėga. Juk aš taip visados troškau būti vyru, tikru vyru! O dabar štai koks iš manęs neišmanėlis, toks kaimo vaikėzas. Negerai! Labai negerai!

Apsidairiau aplinkui. Keleiviai kiekvienas atskirai, net stengiasi, kaip toji panelė, nuo kitų nusigrįžti, snūduriuoja, paskendę savo mintyse ir rūpesčiuose. Esu suspaustas tų svetimų žmonių. Vienas sau galvoju: „Jei jūs, tokie, tokie svetimi, pikti, atšiaurūs, tai žinokitės sau!“ Ši mintis mane turbūt ir sulaukė nuo ašarų.

Arkliai, girdžiu, klapsi, karetkia rieda vis tolyn. Pro langutį matau, kaip plaukia pro šalį pakelės beržai. Vėjas neša beržų palaidas šakas vis atgalios, todėl atrodo, kad pats vėjas tuos beržus lengvai nuneša.

Į miestą patekome visi jau pavargę. Buvo toks metas, kai žmonės degė pirmuosius žiburius. Vakaro prieblandoje pamačiau savo gyvenime pirmąjį miestą.

Jankelis važiavo jau lėtai, karetkos ratai dardėjo rupiu priemiesčio gatvės grindiniu. Juo toliau važiavome į miesto gilumą, juo didesni namai darėsi ir juo tirščiau buvo žmonių ir vežimų gatvėje. Mano akys matė kiekvieną mažmožį. Viskas mane stebino, o ypač tų ponų ir ponių puošnumas. Deja, mūsų ta panelė, štai čia kamputyje besėdinti, pirma tokia puošni, dabar visai nublunka. Vargšė! Kokios iškilmingos tos skrybėlės su plunksnomis ir gėlėmis, o ponų rūbai lygiai tokie, kaip tuos paveikslėlius, kuriuos mačiau į mūsų kaimą su prekėmis iš krautuvės patekusiame laikraštyje svetima kalba.

Jankelis vis dažniau surinka savo neįtikimai laibu balseliu, įspėdamas miesto ponias ir ponus (kaip man atrodė tuomet šalutinės gatvės praeiviai), kad štai jis, ko gero, juos ir suvažinėti gali, jeigu tik jie nesumos laiku šalin iš kelio pasitraukti!

Mūsų karetkoje jau seniai neramus judėjimas. Aukštasis ponas, ir tas bent porą kartų akinius pasitaisė ir apsižvalgė aplinkui. Kaimo moterėlė daug kartų buvo pasikėlusį ir dairėsi pro karetkos langą, tuo pačiu metu nepaleisdama savo vargšo sūnelio rankos ir vis jį paskui save tempdama. O toji panelė dabar smarkiau negu pirma šlamėjo savo šilkais. Šimtą kartų ji pasitaisė savo skrybėlę, vis vienu pirštu pabraukdama tarp juodojo kaspinėlio ir savo pasmakrio. Ji čiupt sakvojažą – ar vietoje? Buvo besiekianti pintinėle, bet čia pat atsiminė, kad reikia išsiimti nosinaite... Tik mudu su tuo plačiaburniu ūkininku likome ramiai sėdėti. Jam nebuvo ko rūpintis – jo drobinis maišelis buvo čia pat, tarp kelių: sustos karetkas, jis atsikels ir išeis savais keliais. Aš buvau sujaudintas, bet neišmaniau, kas dabar veikti. Tad nekantrus, susispaudęs laukiau, kada tas Jankelis sustos ir pasakys:

– Tprrru!..

Ir kai visai nesitikėjau, kai vis dar maniau, kad mūsų kelio galas toli, gal tik atsitiktinai Jankelis dabar stabterėjo vežimų ir pėsčiųjų prigrūstoje gatvėje, – jis staiga ir jau tikrai iškilmingai sušuko:

– Tprrru!..

Mūsų toji panelė net aiktelėjo. Čia pat atsidarė karetkos durelės ir tuojau užsikimšo. Pro jas veržte veržėsi bent kelios visokio amžiaus ponios ir panelės. Jos norėjo greičiausiai pamatyti mūsų skrybėlę. Jos visos – ir mūsų ir anos nepažįstamosios – jau kalbėjo ne mūsų kalba ir tik tik nealpo iš susijaudinimo. Jos pripuldavo prie viena, kitos, apsikabindavo ir šitaip apstulbusios kokią minutėlę pabūdavo. Bet tuojau už tą neleistiną tokiu iškilmingu metu neveiklumą jos atsilygindavo sau dar garsiau aičiodamos, dar skardžiau juokdamos ir tiesiog kudakindamos, negali gi pasakyti kaip vištelės...

Mes visi kiti turėjome truputį lukterėti. Aukštasis ponas nuolaidžiai šypsojos ir nieko nesakė. Vieną minutę ir žydas pirklys turėjo sugaišti, nes jo pora mėginimų prasiskverbti pro tą virtinę šlamančių ponių nepavyko. Nei kaimo moterėlė, nei ūkininkas nedrįso ardyti šią sceną.

Pagaliau jos su sakvojažu, su pintinėle ir su ryšulėliu, pasiderėję kam ką nešti, atitolino nuo karetkos ir tuojau ištirpo toje gatvės maišatyje.

Mes likusieji lipome iš karetkos ne taip jau skubiai. Ūkininkas nors ir pasiskundė, kad nepratęs esąs taip ilgai nejudėdamas išbūti ir savo kairiąją koją taip nusėdėjęs, kad, anot jo, koks velniukas apsirikęs, manydamas, jog čia ne jo gyslos, bet kokios stygos, ir pradėjęs jomis groti. Bet jis užsimetė savo drobinį maišelį ant peties ir minutės nedelsdamas nužingsniavo neabejojama, matyt, jam gerai žinoma kryptim.

Aukštasis ponas laikė savo pareigą su visais gražiai atsisveikinti. Visiems, tame skaičiuje ir man (stebėjaus, kad neužmiršo) jis palinkėjo geros kloties... Jankelis, viską pametęs, lydėjo aukštąjį poną, linkčiodamas ir vis prašydamas kitą kartą, kai ponas sumainys iš Kostromos vėl į gimtąjį kaimą atvykti naminio alaus atsigerti, su kaimynais ir giminėmis pasikalbėti, kad ponas būtų toks geras ir jo, Jankelio, neužmirštų ir pasinaudotų jo karetkas.

Tada tik, kai visi keleiviai nuėjo savais keliais, Jankelis pamatė mane vienišą bestovintį ir vis dar neišmanantį, ko dabar griebtis. Jankelis, nieko nesakęs, užlipo ant karetkos viršaus ir, atrišęs mano kuparelį, šukterėjo:

– Laikyk!

Aš ištiesiau savo rankas. Bet vis tik negalėjau pasiekti Jankelio žemyn leidžiamo kuparėlio. Todėl tas kuparėlis, šliauždamas žemyn, buvo neįveikiamai sunkus suvaldyti. Taigi jis, nors aš jį ir sučiupau pirštų galais, slydo vis greičiau žemyn ir taip stukterėjo į gatvės grindinį, kad jo dangtelis atsivožė ir viršum visų mano daiktų buvę obuoliai, kuriuos dar šį rytą skyniau mielam savo sode, plačiai pabiro kas sau po gatvę...

Ar bereikia sakyti, kad aš ir susirūpinau, ir susigėdau, kad šitaip mano kuklūs turtai čia gatvėje išsidraikė. Puoliau obuolius rinkti, daiktus atgal kimšti. Kai viskas pusbėdžiui jau buvo sutvarkyta, pakėliau akis. Gi aš vienas!.. Jankelis, su savo karetką jau toli pavažiavęs, kaip tik dabar pasuko į kairę – į skersgatvį ar į kokį kiemą. Tada aš išsigandau ir buvau gatavas šaukti:

– Jankeli, Jankeli! – nes dabar jis vienas buvo man svetimoje gatvėje dar saviškis. Bet pamačiau, kad jau nebuvo jokios prasmės jį šaukti.

Šitaip aš pasilikau vienas! Mano daiktai ir aš! Ir pirmas čia jausmas – tiesiog parbloškiantis įspūdis – tai neįprastas man miesto dvokiantis oras. Mane, kaimo vaiką, turbūt ne visi supras, kad buvau įžeistas ir pažemintas, toje miesto gatvėje perdėm dvokiančiu oru kvėpuodamas. Visi kiti čionykščiai gyventojai skubėdami ėjo pro šalį, kai kurie net juokėsi ir nebuvo tokie nelaimingi kaip aš – iš tyrojo lauko atkeliavęs.

Ir apėmė mane toks skurdus, toks nykus vienumos jausmas.

Ak, kur tas samanykščių kvapas! Arba nors ir tie nukritę sodo lapai, kai lietingą dieną pamažu smilksta! O šviežiai išvarpytas juodžemis su sliekais ir poniškai nusipenėjusiais vabalais! Ir toji paprasta, patakiais auganti gyslotais lapais žolė, saulutės įkaitinta. Ypatingai smalėko dūmelis, iš nežinomų tolių nejučiom atklydęs, tave nustebins ir privers pakėlus galvą apsižvalgyti. Pagaliau ir žmonių, taipogi darbinių gyvulių prakaitas, toks naminis, jaukus ir niekam pikto nedaras!..

O štai čia oras svetimas, kaip patėvis. Tad stoviu aš vienas, pamestas. Toks neišmanėlis ir toks vargšas aš čia!..

Prieš ką nors pradėdamas, aš dar pastovėjau kurį laiką vietoje, lyg surinkdamas savo mintis ir mažąsias abejones, kaip tuos dar šį rytą savo sode nurašyktus, šviežius ir raudonus, o dabar apdaužytus per kelionę, pajuodusius obuoliukus. Čia pat atsiminiau namus. Ką ten dabar veikia? Girdžiu jų balsus. Matau, kaip mano karveliai paskui vienas kitą suskrenda į savo lizdus. Karveliai dar plasnėja savo maloniai švilpaujančiais sparnais, suburkuoja vienas, suburkuoja kitas. Nurimo vienas lizdas, pamažu aptyla ir kiti. Ramu. Ir girdis, kaip loja kažkoks šunelis gal net trečiame kaime.

Atsiminiau tas šakas medžių, kurie auga abipus mūsų siauro keliuko, atsiminiau, kaip tos šakelės šį rytą vis taikstėsi man per veidą, sakytum atsiveikindamos, vis pabraukti, ir aš turėjau pasilenkti ir jų pasisaugoti... Dabar tas šakas turbūt šiurena mūsiškis laukų vėjelis, vis palenkdamas šakeles į vieną pusę. Bet tasai vėjelis ir tie kvapai manęs jau nebepasiekia...

Dar kažką pagalvojau, ką tuojau užmiršau. Taip buvau susirūpinęs. Nagi vienas, kaip tas akmenėlis į vandenį nugrimzdęs! Dar palaukiu, neryžtingas būdamas. Ir abejojančiu žingsniu, neramiai aplinkui dairydamsis, abiejose rankose benešąs savo napatogios išvaizdos nešulius, nukiūtinu pirmosios svetur nakvynės ieškoti...

Luebeckas, 1948.IX.23